

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD

Cirkulering av delar och detaljer
från äldre byggnader

INGRID MARTINS HOLMBERG
ANNELI PALMSKÖLD
ROBIN BARNHOLDT

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD

Cirkulering av delar och detaljer från äldre byggnader

INGRID MARTINS HOLMBERG

ANNELI PALMSKÖLD

ROBIN BARNHOLDT

MAKADAM

En rapport från forskningsprojektet *Re:heritage. Cirkulering och kommodifiering av ting med historia.*

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG · STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD
Cirkulering av delar och detaljer från äldre byggnader
Ingrid Martins Holmberg, Anneli Palmsköld & Robin Barnholdt

© respektive författare 2017

Omslagsbild © Anneli Palmsköld

ISBN 978-91-7061-707-2 (pdf)

CURATING THE CITY PUBLICATION SERIES

ISSN 1101-3303

INNEHÅLL

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD 7

Ingrid Martins Holmberg & Anneli Palmsköld

FRÅN MODERNISERING TILL ÅTERBRUK 7

PLATSER OCH LOKALITETER SOM RE:HERITAGE 10

Cirkulering på bebyggelsenivå 14

Urban materialitet 16

Staden som kulturarv 19

FORSKNINGSRAPPORT 20

Preliminära resultat 20

CIRKULERING AV DELAR OCH DETALJER FRÅN ÄLDRE BYGGNADER 29

Robin Barnholdt, Ingrid Martins Holmberg & Anneli Palmsköld

BAKGRUND OCH SYFTE 29

KÄLLMATERIAL, METOD OCH FRÅGOR 32

KOMMUNAL KRETSLOPPSVERKSAMHET: EXEMPEL ÅTERBRUKET 35

ÅTERBRUK INOM BYGGBRANSCHEN 37

BYGGFABRIKEN 39

Historik och inriktning 40

Specialisering 41

Reflektion om återbruk 44

HUS TILL HUS 44

Historik och inriktning 45

Specialisering 46

Reflektion om återbruk 50

SLÖJD & BYGGNADSVÅRD	50
<i>Historik och inriktning</i>	50
<i>Specialisering</i>	51
<i>Reflektion om återbruk</i>	54
ÅTERBRUKET	55
<i>Historik och inriktning</i>	55
<i>Specialisering</i>	57
<i>Reflektion om återbruk</i>	58
DET GEMENSAMMA BAS-SORTIMENTET	60
<i>Tjärprodukter</i>	60
<i>Beslag</i>	61
<i>Dörrar och fönster</i>	61
LIVSSTILSSORTIMENTET	64
SORTIMENTSFÖRÄNDRINGAR	66
KUNDERNA	68
<i>Hur butiken hittas</i>	68
<i>Olika kundtyper</i>	70
<i>Byggnadsvårdsbutikens särart</i>	73
ETABLERINGSKARTERING 1990–2016	76
NÄTVERKEN	77
<i>Svenska Byggnadsvårdsföreningen</i>	77
<i>De regionala företagsnätverken</i>	77
<i>Samarbete och samverkan</i>	78
<i>Bilaga</i>	83

ÅTERBRUK OCH BYGGNADSVÅRD

Ingrid Martins Holmberg & Anneli Palmsköld

FRÅN MODERNISERING TILL ÅTERBRUK

Föreliggande rapport handlar om återbruk av byggnadsdelar och byggnadsdetaljer inom det vida och mångfacetterade fältet byggnadsvård. Ofta uppfattas byggnader som solida oförstörbara enheter som bara står stilla på sin plats under långa tider, tills de till sist rivs, forslas bort och förintas. Det enda som pågår under tiden mellan uppförande och förstörelse kallas underhåll, och i de fall underhållet är eftersatt kan större och mer omfattande åtgärder i form renovering vara aktuella. Vid underhåll och renovering är det vanliga tillvägagångssättet att man ersätter befintliga ytskikt eller byggnadsstrukturer med nya i moderna material. Det handlar inte bara om byggnadsfysikaliska förändringar utan också om ett ändrat estetiskt uttryck: hela processen är en förnyelse där byggnadens verkliga ålder döljs genom olika moderniseringsåtgärder. Det är värt att notera att också lagstiftning, reglering och standards inom fastighetsområdet främjar så kallad modernisering vid underhåll och renovering.

Vi vill här presentera en alternativ förståelse av byggnadernas liv och biografi. Den tar fasta på att byggnaden och byggnadens delar kan komma i omlopp genom olika slag av konkret återanvändning inom underhåll och renovering. Ett exempel på sådan återanvändning är när byggnader och byggnadsdelar blir fond eller rekvisita i trendiga urbana butiker. När de hamnar i sådana sammanhang blir de inte bara neutrala exempel på byggnadsunderhåll, utan de kan också bli till projektytor som utövar påverkan långt utöver deras konkreta situation och användning.

Byggnader och byggnadsdelar kan ingå på olika sätt i sådana sammanhang. I nyöppnade butikslokaler inrymda i nyare byggnader kan man få se

gamla dörrar med flera lager sprucken färg stå lutade mot splitternas väggar. Man kan också få se patinerade fönsterbågar upphängda på en vägg, eller butiksvaror uppställda på möbler med distinkt gamla beslag och spår av ålder och slitage. Man kan ibland se golv med stora fläckar som skall likna spår av för längesedan utspild färg. I dessa exempel handlar det om verkligt åldrade och patinerade byggnadsdelar och detaljer, inte sådana som genom olika åtgärder har kommit att se ut som om de vore slitna och använda. Dessa fejkade ålderstecken förekommer också och brukar betraktas som exempel på inredningsstilen shabby chic (Rolfssdotter Eliasson 2011, Fredriksson 2013, Palmsköld 2016). Även om nämnda exempel kan verka som slumpvisa förekomster, är de dock vanliga och de innefattar gamla byggnadsdelar på ett sätt som inte går att hänföra till det som kallas modernisering. Detta annorlunda sätt att hantera ålderstecken förekommer på olika rumsliga skalor, såsom i detaljer, delar och hela byggnader.

När butikslokalerna är inhysta i äldre byggnader är det enkelt och vanligt att återanvända själva byggnaden. Ett eller flera tidigare färglager kan tas fram och vittna om andra tider och världar, ett tidigare tapetlager eller en oputsad tegelvägg i handslaget tegel kan användas som särskiljande estetik. Återanvändning betyder i detta sammanhang generellt att man gräver sig nedåt i tids- och materiallagren för att visa just byggnadens ålder, istället för att bygga ovanpå och lägga till ett nytt och slätare lager med väggfärg eller golv. Det senare utgör exempel på det som kallas modernisering och är annars en regel vid renovering: att dölja tidigare lager och istället få byggnaden och rummet att framstå som nyare. I dessa sammanhang kan åldersegenskapen ha förstärkts till exempel genom att nytillverkade tapeter i traditionell stil har satts upp, eller att man har bytt modernare fönster mot fönster i en stil som går i linje med originalutförandet. Sådana fönster kan vara nytillverkade, gamla och återanvända, eller till och med originalfönster som plockats fram från en vind. I en äldre byggnad finns därmed fler möjligheter att återanvända byggnadsdelar än i en nyare. Detta är också relaterat till att äldre byggnader ofta har en mer komplex och differentierad planlösning som i sig erbjuder kontrast och variation.

I dessa sammanhang varierar alltså de återanvända byggnadernas och byggnadsdelarnas roll, men gemensamt är att det handlar om att visa upp, accentuera eller simulera spår av förfluten tid. Det kan handla om autentiska tidsspår, men det måste inte göra det. Byggnaderna kan bilda fond för, men också själva iscensätta, en mångfald av berättelser och en eklektisk gränslöshet med avseende på hantering av materialitet och tid. Vi befinner oss en bra bit ifrån det estetiska ideal som handlar om att byggnader ska ge ett helt och rent intryck och vara byggda med räta vinklar.

Denna mycket generaliserande bild av återbruk av gamla byggnader och byggnadsdelar i stadsmiljö belyser att det finns flera olika intressesfärer som måste sammanstråla för att miljöer av detta slag skall kunna komma till stånd. Det man först tänker på är hur stylister och inredningsarkitekter har gått tillväga, men som exemplen ovan visar är detta en fråga som i ännu högre grad inbegriper fastighetsägaren. Det handlar närmare bestämt om fastighetsägarens benägenhet att tillhandahålla lokaler med en förhållandevis låg (ytskikts)standard och en idé om att framhäva istället för att dölja byggnadens ålder (tidsdimension) vid renovering och istandsättande av en lokal. I varierande grad kan aktuell reglering genom bevarandebestämmelser i stadsplaner eller eventuella nationella kulturarvsintressen påverka denna bild, men det handlar då framförallt om överenskomna policys.

Denna forskningsrapport sätter in sådan återanvändning av äldre byggnadsdelar och detaljer i ett större sammanhang. Detta utgörs av den marknad där byggnadsdelar och detaljer från äldre byggnader cirkulerar. Byggnadsdelar cirkulerar genom tillgång och efterfrågan, utifrån rådande ideal, skilda estetiska utgångspunkter och kunskaper, något som också är kopplat till funktionalitet och ekonomi. Fokus har därför lagts på att undersöka det utbud, de kunskaper och de synsätt som förekommer inom så kallade byggnadsvårdsbutiker.

Byggnadsvårdsbutiker, brett definierade, tillhandahåller ett utbud som svarar mot det som ovan har beskrivits: byggnadsdetaljer och byggnadsdelar, gamla och i olika skick och med olika grad av patina eller renoveringsbehov, eller nyttillverkade i samma stil och funktion; tillhör såsom be-
slag, såväl gamla som nyttillverkade; färgkvaliteter som fungerar på gamla

byggnader och byggnadsdelar så att dessa behåller sin livslängd och sin karaktär; kulörer och mönster för olika tillbehör som är anpassade till olika historiska stilar och estetiska regimer; kunskap om hur man går till väga vid renovering och byggnadsvård där gamla delar skall passas in i ny kontext och hur detta skall fungera både byggnadsfysikaliskt och estetiskt. Tillsammans erbjuder dessa butiker en marknad där byggnadsdelar och detaljer från gamla hus cirkulerar inte bara av snöda ekonomiska skäl, utan där själva återanvändandet laddas med idéer om hållbarhet. Men detta är också en marknad som tillhandahåller nytillverkade kopior och kunskap om bebyggelse och relevanta hantverk. Detta är det sammanhang som vi skisserar i det följande. Vi har också i någon mån tecknat en vidare bild av hur dessa byggnadsvårdsbutiker ingår i sammanhang som rör ekologi och hållbarhet: den generella återvinningsfrågan, byggbranschen och rivning samt de olika nätverk som byggnadsvården idag bärs upp av.

PLATSER OCH LOKALITETER SOM RE:HERITAGE

Rapporten har tillkommit inom ramen för en delstudie som genomförs i forskningsprojektet *Re:heritage: Cirkulering och kommodifiering av ting med historia*, finansierat av Vetenskapsrådet 2014–2017. I det följande presenteras det övergripande projektet och framförallt den del som fokuserar bebyggelse och cirkulering. Därmed placeras rapporten i ett vidare sammanhang som rör den urbana materialiteten och stadens hållbarhet.

Det finns idag ett stort och ökat intresse för återbruk och för second hand-handel. Detta kommer till uttryck genom en mångfald av urbana retro- och vintagebutiker, loppmarknader och antikaffärer, men också digitalt i form av handel på internet. De ting som cirkulerar på denna marknad omgestaltas ofta genom kreativt återbruk, en ompaketering som kan medföra att föremålen tillskrivs ett slags kulturarvsstatus. Skilda aktörer och institutioner är mobiliserade i dessa processer som både omformar och omkodar tingen som cirkulerar på marknaden. Cirkuleringen fungerar som en generativ kraft som kan involvera olika slag av ting av varierande ålder och med skilda ursprungsfunktioner. Själva cirkuleringsprocessen,

i sig, har också olika tidscyklar. Detta socio-spatiala fenomen benämns i projektet "re:heritage-marknaden".

Syftet med forskningsprojektet *Re:heritage: Cirkulering och kommodifiering av ting med historia* är att undersöka hur kretslopp i form av byte, handel och konsumtion på re:heritage-marknaden formar en infrastruktur av kulturarv som befinner sig utanför konventionella institutionella ramar. Istället utgör detta kretslopp en del av människors vardagliga liv, där ting cirkulerar, omgestaltas i olika processer av görande, blir till varor, konsumeras, används på nya sätt och tillskrivs nya värden och så vidare. Det övergripande syftet är att öka förståelsen för kulturarv genom att belysa denna process genom marknadsteoretiska och neo-materialistiska perspektiv. Projektet rör sig därför utöver de ofta använda konventionella dikotomierna mellan offentligt och privat, materiellt och immateriellt, minne och historia.

I projektet undersöks re:heritage-marknaden som en ny arena för konsumtion av ting med förflutenhet och historia. Ett särskilt fokus ligger på att undersöka den roll som själva cirkuleringen – sedd både som en praktik och ett ideal – påverkar dessa ting. Empiriskt fokus ligger på re:heritage-marknadens urbana kärnnoder: second hand-butiker, vintage-affärer, loppmarknader, auktionshus och internethandel, men också på platser, lokaliteter och bebyggelsen själv, det vill säga marknadens varor i deras respektive inplacering och inramning. Vad vi vill fästa uppmärksamhet på här är att också själva bebyggelsen ingår i denna marknad, exempelvis som iscensatt fond i second hand-butiker, eller genom att gatustråk har anpassats för ett småskaligt butiksutbud.

Men bebyggelsen omfattas också av ett annat slag av marknadscirkulering där själva byggnadsdelarna kan bytas ut för att framhäva förflutenhet och historia. På den urbana skalan har re:heritage-marknadens expansion ofta associerats med gentrifiering och med medelklassens konsumtionsmönster så som dessa kommer till uttryck i investeringar i restaurering och renovering av innerstadslägenheter (Jager 1986) och i etableringen av second hand-affärer, antikhandel och konstgallerier (Zukin 1982). Med utgångspunkt i öppnare frågeställningar kring "urban kulturarvisering"

pekar andra forskare istället på att omkodningsprocesserna av staden behöver studeras över betydligt längre tidsskeden och inte minst i relation till vilka olika "föreställda geografier" som finns kring en viss plats samt hur styrkeförhållandena dem emellan har spelats ut över tid (Caulfield 1989, Gregory 1994, Holmberg 1992, 1997, 2006). En central nod i dessa föreställda geografier har visat sig vara hur dessa, inom sig, förvandlar stadens tidsdimension – vad av stadens materialitet som tillåts framträda som "gammalt-och-fint" (Holmberg 2006, 2009, 2015). På en annan nivå, baserat på idéer om autenticitet (Shaw 2005), kan dessa synsätt och idéer sedan motivera olika åtgärder och ingrepp på den urbana skalan: det gäller beslut om renovering och restaurering av interiörer och hela lägenheter, fasader, byggnader eller till och med kvarter, men också beslut som handlar om planering på den övergripande stadsområdesskalan (Holmberg 2002, Olsson 2003, Svensson & Wetterberg 2008). Det handlar också om hur dessa handlingar kommer till uttryck inom den mycket specifika logik som fastigheter omfattas av. Också institutionell reglering av bebyggelsebevarande (det vill säga begränsningar av ingrepp genom planer och skyddslagstiftning) förhåller sig till denna specifika logik där fastigheter, i termer av dyrbar privat egendom, har mycket specifika förutsättningar vilka skiljer dem från lösöre och artefakter.

Delstudien *Platser och lokaliteter som re:heritage* fokuserar att den kulturavsrelaterade ompaketeringen inte bara är begränsad till enskilda ting, så kallat lösöre, utan att ompaketering även förekommer på andra rumsliga skalor som innefattar byggnader: allt från byggnaders enskilda delar till hela byggnader, kvarter, platser eller stråk.

I delstudien undersöks den urbana materialiteten och dess plats inom och betydelse för re:heritage-marknaden. Bebyggelsen ses här som den rumsliga och materiella infrastruktur som gör re:heritage-marknaden möjlig genom att på specifika platser och lokaliteter i staden inhysa själva butikerna och handeln. Delstudien bygger vidare på detta fenomen och den lägger särskilt vikt vid att den cirkulering som är byggnadsrelaterad också måste förstås genom iakttagelser av de särskilda logiker som gäller inom detta fält. Vi undersöker därför de sammanhang där delar av den

urbana materialiteten blir en integrerad del av själva marknaden, det vill säga hur stråk, gator, butiker och platser blir omkodade och iordningställda på sätt som ger besökare, boende, näringsidkare och andra aktörer kulturarvskonnotationer. Vidare undersöker vi hur ingrepp på byggnader, exempelvis i termer av renovering, sker genom återbruk av äldre byggnadsdetaljer tagna från andra byggnader eller med hjälp av detaljer som visserligen är nytillverkade, men som liknar ursprungliga detaljer. I samtliga dessa sammanhang lägger vi fokus på hur dessa aktiviteter möjliggörs genom ett visst slag av kunskap: kunskap kring och förståelse för byggnaders och platserns historia, vårdfrågor kring omhändertagande av äldre bebyggelse samt kompetens inom äldre bygghantverk och tekniker.

På en övergripande nivå är syftet i delstudien att undersöka genealogier och idéer som har genererat och etablerat skilda kulturarvsförståelser av stadens materialitet. De frågor som delstudien utgår från är:

- Vad betyder cirkulering i relation till byggnader, platser och lokaliteter?
- Vilka slags re:heritage-marknader rör det sig om här: var och när uppstår de?
- Vilka roller har dessa marknader och vilka nätverk bärs de upp av?
- Vilka är de olika spatiala och rumsliga skalorna på just denna del av re:heritage-marknaden?
- Vilka grupper och individer är berörda och vilka föreställningar och attityder delar de?
- Vilka etiska och estetiska aspekter är involverade?
- Vilka är de (symboliska) logikerna (narrativ, historisering, tillgång och krav, certifiering, nätverk/ aktörer/ bärare)?
- Vad betyder återbruk i relation till aktiviteter som reparationer och underhåll?

Cirkulering på bebyggelsenivå

Cirkuleringprocesser som rör bebyggelse kan fungera på olika sätt och ta sig skilda uttryck. Dels handlar det om en semiotisk förskjutning som omfattar rumslig mening och betydelse. Förändringen tar sin utgångspunkt i allt från att mening och betydelse är baserad på funktion till att den är baserad på idéer, föreställningar och materialiseringar, exempelvis i form av så kallat kulturarv. På bostadsrättsmarknaden sker sådana semiotiska förskjutningar genom att bostäder presenteras och arrangeras så att det som är gammalt och/eller tidigare använt lyfts fram. En växande efterfrågan på bostäder har lett till en marknadsstratifiering, där den narrativa potentialen – bostäder som kan förse med en berättelse – i vissa fall kan få en marknadsfördel som kan påverka marknadsvärdet i (för säljaren) positiv riktning. Härutöver kan den växande marknaden för äldre byggnadsdetaljer, som till exempel äldre dörrar, fönster och lister; autentiska gammaldags färger; nytryckta tapeter efter äldre förlagor; kakel i original och framtaget murtegel medverka till och accentuera denna efterfrågan. På samma gång ökar efterfrågan på nödvändiga kunskaper och färdigheter.

Det är viktigt att komma ihåg att cirkulering inom denna byggnadsrelaterade sfär opererar på både olika nivåer och skilda skalor, och därigenom involverar den ett brett spektrum av aktörer. Denna cirkulering betyder en viss sak för en egendoms- eller fastighetsägare, en annan sak för en bostadsrätts- eller villaägare, en tredje sak för exempelvis en hantverkare som utför renovering och en fjärde sak för försäljaren av begagnade byggnadsvaror. Och hos dessa olika marknadsparter kan man förvänta sig avsevärd variation.

Beroende på byggnadens karaktär, blir det också en stor skillnad mellan olika projekt med avseende på både faktiska arbetsinsatser och kostnader. I vissa fall handlar det om cirkulering i en mycket liten omfattning, i andra fall kan hela hus monteras ned och ”återuppstå” någon annanstans. I dessa senare fall handlar det om fullskalig cirkulering, vilken samtidigt kan skilja sig åt avsevärt när det gäller hur detaljerna utförs. I varje enskilt fall finns en central fråga om huruvida det finns tillgång till det önskade begagnade byggnadsmaterialet för renovering (i stället för nyproducerat)

och om det finns hantverkare som kan utföra arbetet så att önskvärt resultat kan uppnås. Att ersätta och återställa en modern pardörr i en äldre villa till en mer ursprunglig pardörr av äldre utförande kan vara förhållandevis enkelt. Att med samma intention om återbruk byta samtliga portdörrar i ett helt flerfamiljshusbestånd kan av nämnda skäl vara övermäktigt. Detta bidrar exempelvis till att återbruk i större flerfamiljshus ofta handlar om att behålla något, istället för att som i de förra exemplen återställa något, och bevarandet kan då gälla exempelvis köksinredning och annan fast inredning. I detta senare fall krävs kanske inte inköp av begagnade delar eller enheter, men däremot kompetens att utföra ett pietetsfullt renoveringsarbete istället för ett vanligt arbete som syftar till att uppgradera en interiör till modern standard. Det blir alltså med dessa exempel tydligt att själva skalan och karaktären på byggnaden i fråga har stor inverkan på var och hur man kan förvänta sig att återbruk av byggnadsmaterial sker. Till detta hör även frågan om själva skalan på projektet vilket i stor utsträckning kommer av ägandeförhållanden, tillsammans med förutsättningarna att mobilisera både eftersökt återbruksmaterial och rätt kompetens. Fastighetens karaktär avgör vilket resultatet är.

I dessa sammanhang möts därmed olika inställningar och intressen. Därtill kommer att denna typ av aktiviteter (renovering, rekonstruktion eller restaurering) ofta behöver förhandlas med det officiella samhället och fullföljas inom juridiska ramar. Professionellt verksamma offentliga aktörer, exempelvis planerare eller antikvarier inom stadsplanering, kan därmed skapa förutsättningar för bevarande av viss bebyggelse, vilket i sin tur påverkar re:heritage-marknaden.

Inom forskningsprojektet har vi identifierat att re:heritage-marknaden bildar ett märkbart och tydligt särdrag i vissa urbana områden. Detaljhandeln med vintage, shabby chic, retro och second hand-varor förekommer ofta i kluster och är vanligast inom vissa stadsområden. Sådana områden, som till exempel Haga i Göteborg, har kommit att bli stora besöksmål som lockar turister och ditresande likaväl som flanörer. Kvaliteter som lyfts fram i relation till sådana områden är bland annat att de uppfattas som levande stadsmiljöer och att de utgör samlingsplatser med koppling

till historia: många uttrycker att det är bra att de har bevarats (Liimatainen 2015:9). Vidare använder besökare värdeladdade ord som ”mysigt”, ”atmosfär”, ”ursprungligt” och ”fint” för att beskriva miljöerna och bebyggelsen (a.a. 2015:10).

Det finns också studier som visar att trots att denna re:heritage-marknad kan hänföras till en postindustriell period, har sådana stadsområden ofta en lång tradition av att vara platser för utbyte av varor som inte (nödvändigtvis) är fabriksnya. Det är framförallt paketeringen som har förändrats (Holmberg 1992, 2006). Andra studier pekar på hur handeln med second hand tidigare främst var lokaliserad till stadens utkanter, nära industrier, soptippar och järnvägsstationer, för att under de senaste decennierna ha flyttat in till stadskärnor (Straw 2010:211, Palmsköld 2015:39).

Urban materialitet

Re:heritage-marknaden handlar alltså inte bara om cirkulering av varukategorier som kan etiketteras som inredning, mode eller design. Den inkluderar och integrerar även en cirkulering av själva den urbana materialiteten. Staden i sig tenderar att ofta betraktas som fast, statisk och given, men bör snarare betraktas som ett assemblage där delarnas varaktighet varierar. I staden gestaltas och omgestaltas utrymmen, rumsligheter och materialiteter, de processas genom olika estetiska regimer inom olika makt-, ägar- och brukarkonstellationer. Staden kan studeras som en mängd komplexa associationer, nätverk och överlappande ordningar. Dessa bildar tillsammans förutsättningar för att över tid forma de urbana kulturarven: sammanflätningar av betydelse och mening knuten till vissa materiella enheter och till olika slag av görande, vilka i sin tur på en övergripande nivå ingår i olika geografiska föreställningar. Inom dessa kopplas platser ihop med moraliska föreställningar om oppositioner mellan ”gammalt” och ”nytt” respektive ”vackert” och ”fult”. För att uppnå en väl förankrad förståelse av dessa urbana kulturarvsprocesser behöver vi därför rikta blicken mot omhändertagandet av bebyggelsen: såväl inom övergripande institutionella kulturarvsintressen vilka spelas ut i offentliga sammanhang av myndigheter som inom kontinuerliga aktiviteter vilka ständigt utförs för att

förbättra och underhålla bebyggelsen. Dessa två nivåer sköts vanligen av helt olika aktörer, även om de i enskilda fall samarbetar och samverkar. Vi har i denna studie fokuserat på de strukturella förutsättningarna för båda.

Forskningsprojektets fokus ligger på själva cirkuleringsprocessen, att ting och materialitet befinner sig i rörelse och förändring, och hur relationer mellan människor och ting då omgestaltas (Lury 2011). Cirkulering sker i olika skala, inom skilda värdereregimer och temporaliteter. Värden kan både ökas och minskas genom denna process och synen på vad som ska värderas och hur är i ständig förändring. Tingen i sig kan skrivas in i kulturella biografier, i narrativa former som följer dem i olika kontexter från tillblivelse till upplösning (Appadurai 1986, Kopytoff 1986). Sådana biografier kan öka förståelsen för de processer och aktiviteter som ständigt pågår i relation till urban materialitet, liksom för de institutionella ramar som styr hur och vad som är möjligt att göra. Materiella objekt kan ha en varaktighet som är längre än människans (Palmsköld 2007) och på så sätt kan tingen i sig binda samman människor, tider och platser (Parrot 2012, Svasek 2012). Denna aspekt av materialiteten är särskilt tydlig när det gäller bebyggelse, som innehåller både komplexa tidsavlagringar och spår av tidigare generationers göranden och låtanden.

När det gäller bebyggelse är marknadsvärdet en central variabel för att förstå cirkulering. Byggnaders marknadsvärde står i relation till en vidare ekonomi som inbegriper förväntningsvärden (realisering av markrättsdifferenser) och som ofta leder till stora investeringar i form av uppgradering genom modernisering. Men marknadsvärdet står också i relation till en annan tradition: förvaltarskap. Inom denna handlar fastighetsägandet framförallt om underhåll, det vill säga att med små medel se till att byggnadernas befintliga delar hålls i stånd utan att förfalla och kräva utbyte. På detta sätt kan en byggnad och dess delar bli riktigt gamla och identifieras som ursprungliga och därigenom uppnå kulturarvsstatus utan att något görs: det handlar i det senare fallet om att en befintlig materialitet omkodas till kulturarv. Det förra fallet, uppgradering genom modernisering, innebär som regel stora så kallade förvanskningar av byggnadernas ursprungliga utseende, vilket ofta inkluderar utbyte av stora delar av bygg-

nadens delar till nya, moderna material, uttryck och funktioner. Det är ofta sådana byggnader som, om de plötsligt bedöms som estetiskt värdefullare i sitt ursprungsskick eller rentav som kulturhistoriskt värdefulla, kommer i fråga för rekonstruktion och återanvändning av äldre byggnadsdetaljer med en annan ursprunglig proveniens. Men det förekommer också utanför uttalade kulturarvsintressen.

Det som regleras planmässigt idag med avseende på befintlig bebyggelse gäller framförallt funktion, skala, plan och i viss mån exteriört utseende. Om fastighetsägare önskar ändra något av detta slag behöver de föra dialog med kommunen (stadsbyggnadskontoret) för att få en bedömning om huruvida föreslagna åtgärder är förenliga med detaljplanen och eventuella beslutade bevarandeplaner eller annat skydd. Om det gäller byggnader som är skyddade som byggnadsminnen, gäller samma sak men med länsstyrelsen som part. Det som får eller inte får göras med byggnaderna finns alltså fastlagt i planer och om några särskilda bevarandeintressen inte är redovisade i dessa, så har fastighetsägaren stor frihet.

När det gäller interiöra förändringar har också den som är bostadsrättsägare en förhållandevis stor frihet. Bostadsrättsföreningarnas stadgar reglerar generellt vem som ansvarar för olika delar – ofta går gränsen mellan en lägenhetsdörrs utsida och insida samt vid VA och elnät – men i praktiken verkar det som om denna fråga snarast regleras vid en försäljningssituation: om köparen inte anmärker på något till föreningen gör ingen annan det heller. Här kan cirkuleringen av byggnadsdetaljer och delar därmed handla om andra aspekter: att byta handtag och beslag på dörrar, garderober och köksluckor, alternativt att välja både nya kulörer och färgkvaliteter till inredningssnickerier. Det kan också handla om att helt förändra de interiöra ytskikten (från puts till murtegel) eller att byta ut fast inredning såsom köksskåp och badrumsmöbler. Medan bevarade äldre inredningar generellt har lyfts fram som kvaliteter och värden i försäljningsannonser för bostadsrätter i städerna sedan bostadsrättsmarknaden avreglerades i början av 1980-talet, har just köks- och badrumssfären varit ett undantag från detta. De har istället lyfts fram för sin eventuella moderna inredning (Holmberg 2002).

Staden som kulturarv

Omvandlingen av urbana bebyggelsemiljöer till kulturarv – kulturarviseringen – drivs ofta av antingen gentrifiering (en inflyttning av en ekonomiskt starkare socialgrupp och en medföljande materiell uppgradering) eller policys hos kommunala, statliga eller internationella kulturarvsmyndigheter (Bianchini & Parkinson 1993, Phelps, Ashworth & Johansson 2002, Legnér & Ponzini 2009). De fysiska former som kulturarviseringen kan anta i förändringsprocesserna föreskrivs av homogeniserade ”mindscapes” av idéer, föreställningar och överenskommelser om hur den kulturarviserade urbana miljön ska se ut och hur den bör gestaltas (Ronström 2008). Vad som ska bevaras, hur det ska bevaras, vilken/vilka tidsepoker eller stilar som ska utgöra riktmärke – tillsammans är detta frågor som ställs och som besvaras genom det sätt varpå rekonstruktion, renovering och restaurering faktiskt genomförs. En förståelse för detta erbjuds genom begreppet ”urban glue” – ett helt knippe av ”activities of repair and maintenance” som ständigt pågår (Thrift 2008:201). Dessa aktiviteter involverar allmänheten och lyfter fram de generella praktiker och det görande som hela tiden pågår i urbana miljöer och i relation till bebyggelse. Skruvar och spikar byts ut, stuprör lagas, trasiga fönsterglas ersätts, flagnande målade ytor stryks med ny färg och så vidare. I detta vardagliga görande ingår cirkulering av såväl återanvänt byggnadsmaterial som kunskaper och färdigheter att utföra arbetena.

Processerna som beskrivs innebär att den specifika materiella kultur som staden utgör ingår i cirkuleringsprocesser av varierande temporalitet och omfattning. Det är dock en materiell kultur som är i rörelse och i cirkulation, vilken står i kontrast till förståelser av ting som stabila och stillastående (Sheller & Urry 2006). Den urbana bebyggelsen är i denna förståelse inte passiva objekt som tillskrivs värde, utan snarare objekt med affektiv makt och potential som manar till handling och till skilda åtgärder. Genom själva cirkuleringen på bebyggelsenivå lägger sig det förflutna på det närvarande och påverkar, motiverar och samverkar med människor och institutioner (Navaro Yashin 2009, Hornborg 2012).

STUDIE: CIRKULERING AV DELAR OCH DETALJER FRÅN ÄLDRE BYGGNADER

För att undersöka de sätt varpå delar av den urbana materialiteten kvalificeras som objekt på re:heritage-marknaden används tre vridpunkter i delstudien *Platser och lokaliteter som re:heritage*. Dessa är: 1) gatan – passagen – lokalen – området; 2) mäklaren – hemmet – inredningsmagasinet och 3) den bebyggda miljön – återbruksmarknaden för begagnade byggnadsdetaljer – skicklighet och kunskap om renovering. I föreliggande rapport ligger fokus på den tredje vridpunkten genom dess syfte att kartlägga vissa av dess förutsättningar inom byggnadsvårdsbranschen. Denna utgör en viktig aktör på den del av re:heritage-marknaden som rör urbana miljöer och bebyggelse. Idag beräknas omkring 1 200 företag vara verksamma i branschen, med en markant ökad etablering från 1990-talet till idag (Larsson 2017).

Studien som presenteras i denna rapport är tänkt som ett bidrag till att kartlägga hur cirkulering och återbruk av byggnadsdetaljer går till, vilka aktörer som är involverade, vad som cirkuleras och inte minst vilka idéer och tankar som driver människorna som är verksamma i branschen. Den utgör en bas att bygga vidare på samtidigt som den både bekräftar och nyanserar den bild projektet vilar på: att re:heritage-marknaden är en marknad för en bred medelklass som inte alltid är pengastark, men som styrs av ett kulturellt kapital baserat på smak och estetik som också förenas med ett intresse för miljö och hållbarhet. Studiens problemställning, upplägg, källmaterial och frågor presenteras i nästa kapitel.

Preliminära resultat

I studien tecknas bilden av ett fält som består av en rad överlappande verksamhetssfärer som på olika sätt kan relateras till byggnadsvårdsområdet, men som präglas av olika förutsättningar och logiker. Det handlar om allt från den offentlig-finansierade byggnadsvårdsrådgivningen till den kommersiella dito i butiksmiljö, via handel med byggnadsdelar som sker med fokus på antingen deras åldersrelaterade kvaliteter eller på deras

miljörelaterade dito till den i-sista-stund-verksamhet där högkvalitativa byggnadsdelar, i eller på en byggnad som skall rivas, väljs ut och plockas bort.

I det följande besvaras översiktligt och preliminärt några av studiens övergripande frågor med hjälp av dess resultat.

- Vilka slags re:heritage-marknader rör det sig om här; var och när uppstår de?

I denna studie undersöks byggnadsrelaterad cirkulering inom återbruk och byggnadsvård. Det har visat sig att återbruk och byggnadsvård i hög utsträckning har sin idémässiga bas i problemställningar kring långsiktig hållbarhet. Frågor både om estetik (hur något bör se ut för att vara historiskt och stilmässigt korrekt) och om ekonomi (vad något får kosta för att vara rimligt) utgör där faktorer som tas i beaktande, men som inte ensamma ligger till grund för de fattade besluten. Marknadens själva nav utgörs av tillgången på byggnadsdelar. Denna tillgång har olika konjunkturer beroende på rivningsintresset, men tillgången styrs också av den infrastruktur som gör att byggnadsdelarna lämnar rivningsbyggnader och hamnar i en butik. Tre av de byggnadsvårdsbutiker som ingår i studien tar på sig en folkbildande uppgift genom att tillhandahålla kunskap om bland annat material och metoder. En av butikerna, som är finansierad av regionen och inte priskonkurrerar med övriga, anger detta som den huvudsakliga uppgiften vilken regleras i den uppdragsbeskrivning som styr verksamheten.

Byggnadsvårdsfrågornas etablering inom landet har en snart halvsekelgammal kontinuitet. Ett uttryck för detta är att Svenska Byggnadsvårdsföreningen bildades år 1975, efter en längre tids mobilisering av byggnadsvårdsfrågorna i kölvattnet av det allmänna moderniseringskravet på de svenska städerna och de rivningar ("saneringar") som genomfördes främst under 1950- och 60-talen. Butiker och företag med byggnadsvårdande profil har framförallt vuxit fram under de två senaste decennierna, med en första bas i närheten av utbildningsorter inom fältet.

- Vilka roller har dessa marknader och vilka nätverk bärs de upp av?

Studien tar fasta på den komplexa relation som föreligger mellan re:heritage-marknadens stadsmiljöer och de vidare sammanhang som, både ideologiskt och konkret materiellt, bär upp möjligheterna att återbruka byggnader som helheter eller i delar och detaljer. I en parallellt genomförd studie har fastighetsägares betydelse och roller för dessa miljöer undersökts och där visas den konkreta kopplingen mellan de sammanhang som här har studerats. Det finns en rad nätverk, både nationella och regionala, men marknaden består också av mer informella och affärsrelaterade nätverk av lokal och social/individmässig karaktär.

- Vilka är de olika spatiala och rumsliga skalorna på just denna del av re:heritage-marknaden?

Denna studie visar att ett par kategorier av byggnadsdelar är av särskilt intresse i detta sammanhang. Det gäller fönster, dörrar och beslag. Här finns exempel både på hur de återanvänds och på hur de nytillverkas efter originalutförande eller efter förebild i gamla mönster. Den rumsliga skalan handlar i detta fall om allt från små men ofta mycket iögonfallande enheter, såsom elementvred, till hela dörrar. De senare har en nyckelfunktion i byggnader: medan fönster i dessa sammanhang benämns ”husens ögon”, så är dörrar de enheter genom vilka alla måste passera in och ut genom i en byggnad. Förutom att dörrar och fönster är löstagbara och enkelt kan överföras till ny kontext, så kan deras specifika roll för en byggnads karaktär alltså förväntas vara ytterligare en orsak till att de utgör en efterfrågad vara. Både fönster och dörrar/passager är därutöver centrala och viktiga infrastrukturella delar av den urbant lokaliserade re:heritage-marknaden.

Byggnadsvårdsbutikernas utbud av traditionella färgtyper har en annan rumslig skala. Burkars innehåll kan användas till att fördela färg av viss kvalitet och kulör över en hel byggnad, eller för att skapa kontraster mellan foder och vägg på ett traditionellt sätt. Även om detta kan göras med andra moderna färger, påverkar valet av färgtyp hela upplevelsen av en byggnad liksom även hållbarheten på det underliggande materialet.

- Vilka grupper och individer är berörda och vilka föreställningar och attityder delar de?

Utifrån intervjuerna med företrädare för byggnadsvårdsbutikerna så verkar kunderna spänna över ett brett fält, även om många söker sig dit eftersom de redan har ett intresse för just byggnadsvård. Den kommunala återbruksverksamheten menar att kunderna representerar ett utsnitt av alla grupper i staden (Göteborg). En annan av butikerna, den med störst betoning på livsstilssortiment, menar sig ha en försumbar andel kunder med hyreskontrakt i förorterna. Butiken med rådgivningsfokus menar att de flesta kunderna har hus, eller har tillgång till hus, och att det är de praktiska frågorna som driver husägarna till butiken. Den butik som har fokus på försäljning av äldre byggnadsmaterial, inklusive nytillverkning av liknande, menar att den största delen av deras kunder består av folk med ett etablerat byggnadsvårdsintresse, men också att det finns en grupp som endast vill köpa återanvänt för att det är billigt. Här nämns också de så kallade ”rekvisita- och retrokunderna” som använder butiken för att hitta unika föremål och byggnadsdelar, bortom dussinvarorna i butikerna. En sista kundgrupp som lyfts fram är eko-hippiekunden, som vill bygga ekologiskt och behöver rådgivning.

Det är uppenbart att den sammantagna spännvidden är stor och att både kundens egen kunskap och kompetens och butikens möjlighet att ge råd påverkar om en byggnadsvårdsbutik väljs framför en konventionell bygghandel.

- Vilka etiska och estetiska aspekter är involverade?

Studien visar hur byggnadsvårdsbutikerna upptar ett utrymme och en nisch som samtidigt svarar mot estetiska och etiska dimensioner av konsumtion. Genom att handla produkter som antingen har brukats tidigare eller som ser ut och fungerar som produkter som funnits i bruk länge, kan konsumentens produktval utgöra ett alternativ till de gängse alternativen där allt ständigt skall vara nytt. Att handla i en byggnadsvårdsbutik är att handla produkter som har lång livslängd och som på så vis är hållbara:

själva materialet håller länge, vilket bevisas antingen genom att det inte har gått sönder trots att det är återanvänt eller genom att det är nytillverkat med hantverksmässiga metoder och kunskap. Själva estetiken – gamla mönster, material, kulörer, formuttryck och tekniker – har på liknande vis under lång tid hållit stånd mot den gängse moderniseringsivern.

Det handlar alltså om en hållbarhet i såväl konkret som symbolisk bemärkelse. Det faktum att varorna inte är billiga skapar å ena sidan en begränsning av vilka som kan köpa dem, men å andra sidan en attraktion genom att det blir genomskinligt för alla inblandade (kunder som säljare) att varans tillverkning har tagit tid, råvaror och kunskap i anspråk. Därigenom blir varorna inte bara bedömda för sin prisvärdhet, utan de kan bli bedömda för att de representerar bra och hållbara alternativ till konsumtionssamhällets billighetshets. Etik och estetik befruktar därmed varandra i byggnadsvårdsbutikernas sortiment.

- Vad betyder återbruk i relation till aktiviteter som reparationer och underhåll?

Det finns idag en rad firmor som erbjuder hantverks- och konsulttjänster inom området, och inom fältet erbjuds regelmässigt fri rådgivning i majoriteten av butikerna. Studien visar att återbruk utgör ett realistiskt alternativ för den som behöver underhålla en byggnad, framförallt en äldre byggnad. Även om ”äldre” oftast inte definieras, så handlar det om byggnader som är konstruerade utan diffusionstäta material och som går att renovera och underhålla med reversibla material och tekniker.

I första hand har studien belyst vilket utbud – i form av material och kunskaper – som finns att tillgå för privatpersoner. En annan och vidare bild har också tecknats genom att studien belyser att återbruk är kutym och praxis vid reparation och underhåll också inom vissa delar av den gängse byggbranschen. Studien visar även att det finns en stark och bred mobilisering av byggnadsvårdsinriktade hantverkare med skilda kompetenser som medverkar i olika former av nätverk. Detta medför att den intresserade allmänheten har tillgång till fackmän med återbruks- och byggnadsvårdsinriktning och inte bara behöver förlita sig på möjligheten

att själv höja sin kompetens. Samtidigt utför merparten av dessa butiker ett betydande folkbildande arbete genom att både tillhandahålla byggnadsvårdsrådgivning i form av principer och kunskapsriktningar och genom att bidra till en fördjupad kunskapsuppbyggnad och kunskapsutveckling. Frågor kring och tillhandahållandet av äldre byggnadsdelar och byggnadsdetaljer för återanvändning blir här en språngbräda för andra vidare frågor om resurshushållning.

Avslutningsvis innehåller studien många fler aspekter än de som anges ovan och som är värda att lyftas fram och undersöka djupare. En sådan är hur framväxten av byggnadsvårdsbranschen är kopplad till högre utbildning. Det har visat sig att flera av dem som arbetar och driver företag i branschen har en akademisk bakgrund som bebyggelseantikvarier. En annan är hur den ideologiska grund som flera av de undersökta verksamheterna vilar på är konstituerad. Av studien framgår vidare att flera aktörer drivs av övertygelsen om att äldre bebyggelse har ett stort värde och att den bör renoveras enligt vissa premisser för att dess särart ska bevaras. Hur dessa värderingar, liksom etiska, estetiska och hållbarhetsrelaterade idéer styr verksamheterna är en aspekt värd att uppmärksamma ytterligare.

REFERENSER

- Appadurai, A. (1986) *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bianchini, F. & M. Parkinson (red.) (1993) *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester: Manchester University Press.
- Caulfield, J. (1989) "Gentrification and desire". *Canadian Rev. of Sociology and Anthropology* 26(4).
- Gregory, D. (1994) *Geographical Imaginations*. Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Fredriksson, C. (2013) "Shabby chic och slitenhetens estetik". *Nätverket* 18, 36–42.
- Holmberg, I. (1992) "Städernas förvandling: Om gentrifieringens teori och praktik". *Tvärsnitt* 1992:2.
- Holmberg, I. (1997) "Uppfinningsrika möten med det förflutna: Om historiens värde speglat i bostadsrättsannonsen". *Nordisk Arkitekturforskning* 1997:4.
- Holmberg, I. (2002) "Heritage, Identity and Urban Regeneration". I Phelps, Ashworth & Johansson (2002). Aldershot: Ashgate.
- Holmberg, I. M. (2006) *På stadens yta: Om historiseringen av Haga*. Diss., Göteborgs universitet. Göteborg: Makadam förlag.
- Holmberg, I. M. (2009) "Historisering av Malmberget". I Wetterberg & Svensson (red.), *Malmberget: Strukturella förändringar och kulturarvsprocesser – en fallstudie*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Hornborg, A. (2012) "Submitting to Objects: Things that Persuade us to Work, Desire, and Hate". I G. Harvey (red.), *The Handbook of Contemporary Animism*. Leiden: E.J. Brill.
- Jager, M. (1986) "Class Definition and the Aesthetics of Gentrification: Victoriana in Melbourne". I N. Smith & P. Williams, *Gentrification of the City*. Boston: Allen & Unwin.
- Karpik, L. (2010) *Valuing the Unique: The Economics of Singularities*. Princeton University Press.
- Kopytoff, I. (1986) "The Cultural Biographies of Things: Commodization as Process". I A. Appadurai, *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Larsson, H. (2017) Företagande inom byggnadsvården 2016. Hantverkslaboratoriet Göteborgs universitet http://craftlab.gu.se/digitalAssets/1638/1638778_rapport-studief-retagande-inom-byggnadsv-rden-7-.pdf
- Legné, M. & D. Ponzini (red.) (2009) *Cultural Quarters and Urban Transformation: International Perspectives*. Klintehamn: Gotlandica Förlag.

- Liimatainen, M. (2015) *En dag på Magasinsgatan: Resultat från en stadssittning*. CFK-rapport 2015:2.
- Lury, C. (2011) *Consumer Culture*, 2nd edn, Polity Press: Cambridge.
- Navaro Yashin, Y. (2009) "Affective Spaces, Melancholic Objects: Ruination and the Production of Anthropological Knowledge". *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15: 1–18.
- Olsson, K. (2003) *Från bevarande till skapande av värde: Kulturmiljövården i kunskapssamhället*. Diss. Stockholm: Tekn. högskolan.
- Palmsköld, A. (2007). *Textila tolkningar: Om hängkläden, drättar, lister och takdukar*, Diss. Lund: Lunds universitet. Nordiska museets förlag: Stockholm.
- Palmsköld, A. (2015) "Reusing Textiles: On Material and Cultural Wear and Tear". *Cultural Unbound: Journal of Current Cultural Research* 2015 7(1), 31–43.
- Palmsköld, A. (2016) "Vintage, Retro, Shabby Chic: Concepts used on the Re:heritage Market". *Ethnologia Scandinavica*, ISSN 0348-9698, vol. 47. Forthcoming.
- Parrot, F. (2012) "Materiality, Memories and Emotions: A View on Migration from a Street in South London." I M. Svasek. *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*. Oxford: Berghahn.
- Phelps, A., G. J. Ashworth & B. O. H. Johansson (red.). (2002) *The Construction of Built Heritage: A North European Perspective on Policies, Practices and Outcomes*. Aldershot: Ashgate.
- Rolfsdotter Eliasson, S. (2011) *Ljust och lantligt: Om historiebruk och kulturarv i lantlig heminredning*. Masterexamensarbete i etnologi, Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet.
- Ronström, O. (2008) *Kulturarvspolitik: Visby, från sliten småstad till medeltidsikon*. Stockholm: Carlsson.
- Shaw, W. (2005) "Heritage and gentrification: Remembering the 'Good Old Days' in Postcolonial Sydney". I R. Atkinson & G. Bridge (red.), *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism*, London, New York: Routledge.
- Sheller M. & Urry J. (2006) "The New Mobilities Paradigm", *Environment and Planning A* 38(2), 207–26.
- Straw, W. (2010) "Spectacles of Waste". I A. Boutros & W. Straw: *Circulation and the City: Essays on Urban Culture*, Montreal: McGill Queens University Press, 184–213.
- Svasek, M. (2002) *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*. Oxford: Berghahn.
- Svensson, B. & O. Wetterberg (2008) "Historiens betydelse i kulturmiljöförvaltning". I Wetterberg & Svensson (red.), *Malmberget: Strukturella förändringar och kulturarvsprocesser – en fallstudie*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Referenser

Thrift, N. (2008) *Non-representational Theory. Space-Politics-Affect*. Abingdon: Routledge.

Zukin, S. (1982) "Loft Living: Culture and Capital in Urban Change". *Johns Hopkins Studies in Urban Affairs*. Baltimore: Johns Hopkins U.P.

FORSKNINGSRAPPORT: CIRKULERING AV DELAR OCH DETALJER FRÅN ÄLDRE BYGGNADER

Robin Barnholdt, Ingrid Martins Holmberg & Anneli Palmsköld

BAKGRUND OCH SYFTE

Denna rapport har tillkommit inom ramen för forskningsprojektet *Re:heritage. Cirkulering och kommodifiering av ting med historia* (Vetenskapsrådet 2014–2017) och specifikt i den delstudie som har rubriken *Platser och lokalteter som re:heritage* (för en utförligare beskrivning, se ovan). Arbetet har utförts under tre månader våren 2016 av FM Robin Barnholdt under handledning av FD Ingrid Martins Holmberg och docent FD Anneli Palmsköld, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Målet med rapporten är att den ska utgöra underlag för forskning om hur cirkulering sker på bebyggelsenivå. Studien redovisas därför snarare som en redogörelse än som en analys.

Byggnadsvård är ett marknads- och intresseområde som idag är under tillväxt, inte minst inom sociala medier. Ett exempel är den offentliga Facebookgruppen *Byggnadsvård; köp, sälj och diskutera*, som har över tio tusen medlemmar (oktober 2016). I det följande kommer aktiviteterna inom denna grupp att tas som utgångspunkt för att förankra föreliggande studie inom ett bredare fält bestående av engagemang, behov och frågor.

Inom sociala medier samlar intressegrupper, såsom ovan nämnda *Byggnadsvård; köp, sälj och diskutera*, individer med väldigt många olika ingångar till temat. Här samlas inte bara engagerade och erfarna amatörer för att utbyta erfarenheter kring olika lösningar man har provat och kan och vill utvärdera, utan hit har även professionella byggnadsantikvarier och många hantverkare sökt sig. Många gånger är samtalen som förs mycket initierade inom allt från detaljfrågor till en mer övergripande problematik, men lika ofta kommer frågorna från folk som plötsligt ”har

blivit med gammalt hus” och står helt handfallna kring hur de skall hantera olika praktiska utmaningar. Det finns en starkt folkbildande grundton i samtalen, tonen är vänlig och alla frågor får ställas. Dock fokuserar svaren på det som är praxis inom just det man kallar byggnadsvård. I gruppens beskrivning står det:

Begreppet byggnadsvård sammanfattar av tradition vård av äldre bebyggelse, kulturvård och kulturmiljövård men någon exakt definition av begreppet finns inte. I den här gruppen fäster vi större vikt vid hantverksmässiga metoder, diffusionsöppna lösningar och val av miljövänliga material än byggnadens ålder. Även nyproduktion kan och får diskuteras om byggnaderna lever upp till de kriterierna. (*Byggnadsvård; köp, sälj och diskutera*, 2016-10-16)

Inom denna grupp definieras alltså byggnadsvård brett och omfattar det spektrum av frågor som också denna studie behandlar. Ser man på frågorna och diskussionerna inom gruppen så speglar de också hela det spektrum av praktiska, teoretiska och etiska problem som varje omhändertagande av byggnader innebär. Gruppens särskilda fokus ligger på byggnader där reparation, renovering eller rekonstruktion är möjlig att genomföra med hjälp av hantverksinriktade kunskaper och färdigheter. Idealet som eftersträvas, och som kommer fram i samtalen som förs, handlar om hur långt man kan komma med hjälp och beprövad hantverksbaserad kunskap och färdighet.

Detta förklaras av att en bärande idé vid diskussion och rådgivning är att såväl materialval och metoder som utförande skall likna sådant som var vanligt inom äldre byggande, eftersom detta anses vara hållbarare. Det är i denna kontext som det ekologiska kommer in: inom äldre byggnadstradition användes i högsta möjliga utsträckning det man idag kallar för reversibla material, tekniker och utföranden, vilka dessutom alltid var diffusionsöppna. Inom gruppen blir råden i trådarna som gäller gamla byggnader därför ofta att en byggnad bör återställas till något som liknar ursprungligt skick. Man menar att detta erbjuder en möjlighet att på nytt

använda material som andas och håller länge, som färger utan plaster, kärnvirke som står emot mögel och röta, väggar utan plastskikt som på så sätt minskar risken för mögelangrepp, fönster som släpper igenom nödvändigt drag och så vidare. Förebilderna för ett hållbarare byggande hämtas alltså i en äldre och beprövad byggnadstradition.

Det finns ett slags självreglerande tidsmässigt fokus för de material, metoder och byggnader som kommer i fråga. Gruppen säger sig välkomna diskussioner om bebyggelse från olika tidsperioder, men råden har samma riktning, oavsett om frågan gäller ett hus från 1990-talet eller från 1790-talet: undvik diffusionstäta material. Detta är givetvis mycket lättare när det gäller äldre bebyggelse, då nyligen uppförda byggnader oftast excellerar i diffusionsspärrar. Gruppens ledord är, i angiven ordning: Ekologiskt byggande · Kulturminnesvård · Linoljefärg · Lerklining · Historic preservation (Byggnadsvård; köp, sälj och diskutera, 2016-10-16). Även om det är stort fokus på just dessa frågor, förekommer frågor som rör alla delar och aspekter av vård och underhåll av byggnader. Det finns aktiva moderatorer som ser till att frågor om, exempelvis, vilken plastmatta som är bäst i kök går över till en diskussion om vilka alternativ som är bättre än plastmatta.

Denna riktning och diskussion inom gruppen visar att det idag finns ett stort allmänt intresse för att länka ihop ekologi och långsiktiga miljövänliga lösningar med byggnadsvård. Diskussionstrådarna visar också att det finns många yrkesverksamma hantverkare och producenter av material som är engagerade i gruppen – byggnadsvård är här långt ifrån en hobbyfråga för ett litet fåtal entusiaster. Trådarna tar upp efterfrågan på exempelvis: nyttillverkat byggnadsmaterial som motsvarar äldre material som måste bytas, exempelvis syllar eller trösklar; nyttillverkade delar, såsom fönster, vilka både materialfysikaliskt, konstruktionstekniskt och estetiskt skall kunna infogas i en äldre byggnad; äldre byggnadsdetaljer som behövs för lagning och reparation, såsom beslag eller takpannor; hela byggnadsdelar, såsom verandor i originalstil, som kan komplettera eller förnya en äldre byggnad; hela byggnader, exempelvis timrade stugor, som genom sin konstruktion och sitt material har fullgoda möjligheter att fungera på

annan ny plats. Här finns hela tiden ett stråk av respekt för de lösningar som redan är beprövade och denna respekt yttrar sig på alla nivåer: i val av material, konstruktion, system och estetiska uttryck. Respekten gäller även den hantverksskicklighet som olika lösningar kan representera. Detta sätt att bedriva byggnadsvård är dock varken lättare eller alltid billigare. I grunden handlar det om ställningstaganden som rör hållbarhet, även om inte alla som deltar i samtalet är lika djupt involverade och insatta i frågorna eller synsättet.

Den byggnadsvårdsintresserade allmänheten kan alltså idag få goda råd kring överväganden och bedömningar vid byggnadsunderhåll genom sociala medier. Hur kan man då gå tillväga rent konkret för att laga eller underhålla sitt gamla hus på ett sätt som är i linje med dessa idéer och principer? Hur gör man som husägare eller lägenhetsinnehavare för att få tag i de varor och tjänster som behövs?

Dessa övergripande frågor aktualiseras av presentationen ovan. Syftet med studien som presenteras i denna rapport är att bidra till en kartläggning av det material- och tjänsteutbud som både omgärdar och ingår i byggnadsvården, av de nätverk som förekommer, men också att sätta dessa i en kontext av återbruk av byggnadsmaterial inom gängse miljöförvaltning. Dessutom är syftet att göra en kortare tillbakablick över framväxten av byggnadsvård som en bransch. Detta görs genom en undersökning och kartläggning av olika aktörer som är verksamma inom denna bransch, exempelvis byggnadsvårdens entreprenörer, butiker och hantverkare som explicit presenterar sig som byggnadsvårdare.

KÄLLMATERIAL, METOD OCH FRÅGOR

Huvudmaterialet i vår studie utgörs av semistrukturerade intervjuer som har genomförts av Robin Barnholdt med fyra aktörer som är verksamma i Göteborgsområdet. Dessa har valts ut så att de representerar olika delar inom den bransch som konkret hanterar äldre byggnadsdelar och/eller har kunskap om hur dessa kan återanvändas. En av aktörerna ansvarar på kommunal basis för återbruk av byggnadsrelaterat material. En an-

nan aktör ägnar sig åt offentlig-finansierad byggnadsvårdsrådgivning till allmänheten samt regionalt nätverksbyggande för byggnadsvårdsbranschen. Denne säljer också de tillbehör och material som behövs för att gamla byggnadsdelar – befintliga eller ditsatta – skall kunna underhållas. En tredje aktör äger en väletablerad privat återbruksfirma som handlar med äldre byggnadsdelar och som har en uttalad byggnadsvårdsfilosofi. En fjärde aktör representerar de kommersiella byggnadsvårdsbutikerna, vilka visserligen saluför nytillverkade byggnadsvårdsprodukter men verkar inom ett koncept de själva kallar för ”modern byggnadsvård”. Tonvikt i intervjuerna har lagts vid frågor som handlar om vilka kompetenser som är i omlopp inom branschen, vilket sortiment som tillhandahålls, hur kundbasen ser ut och vilka nätverk branschen rör sig inom. Intervjuerna har ägt rum på plats hos respektive företag och de har spelats in med informanternas medgivande. Inspelningarna har sedan transkriberats och de citat som förekommer i rapporten är redovisade i talspråklig form. En kortare intervju har utförts i telefon. Det digitala materialet förvaras i projektarkiv på Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.

Den övergripande karteringen av fältet har utgått från byggnadsvårdsbutikers webbprofiler. Dessa har samlats in genom webbsökningar på ordet *byggnadsvård*. Detta innebär att verksamheternas självpresentation har varit central, men resultaten av sökningarna har därutöver också kompletterats med uppgifter från Svenska Byggnadsvårdsföreningens butiksregister. Tillvägagångssättet har motiverats av kundperspektivet som har varit centralt i studien, det vill säga hur man som kund gör för att hitta de varor och tjänster man söker inom byggnadsvårdsbranschen.

Arbetet med rapporten har strukturerats utifrån tre teman: 1) återbruksverksamhet; 2) byggnadsvårdsbranschens butiker; 3) byggnadsvårdsbranschens nätverk. Dessa teman har belysts i en övergripande kartering av hur etableringen av byggnadsvårdsbutiker har vuxit fram, men också i en serie intervjuer.

Intervjuerna har fördjupat temana när det gäller följande aspekter:

1. Återbruksverksamhet

- Hur fungerar återbruk av byggnadsdetaljer och delar?
- Vad finns det för förutsättningar för byggnadsvårdsrelaterat återbruk inom det valda geografiska området (Göteborg med omnejd)?
- Vilka byggnadsdelar och material återbrukas, vilka gör det ej?
- Vilka är kunder på återbruksmarknaden?

2) Byggnadsvårdsbranschens butiker

- När och var har butikerna etablerats?
- Vilka är de grundläggande ideologiska drivkrafterna?
- Vilka är kunderna?
- Hur ser sortimenten ut?

3) Byggnadsvårdsbranschens nätverk

- Vilka olika typer av nätverk finns det i branschen?

Valen av källor är strategiska för att spegla ett spektrum av positioner och ge en första överblick av fältet i relation till forskningsprojektets övergripande fokus på cirkulering och kulturarv, med särskild inriktning på bebyggelse. De huvudsakliga avgränsningarna är följande: fokus har lagts på västsvenska förhållanden och presentationen baserar sig huvudsakligen på de uppgifter som har framkommit i intervjuerna. Studien är alltså kvalitativ och inriktad på att få informanterna att svara på frågor om den bransch de är professionellt verksamma inom. Det är viktigt att komma ihåg att den mer konventionella bygg- och färghandeln inte är representerad i studien. Fokus har därutöver legat på drivkrafter inom etablerade verksamheter som har ett större kundunderlag. För kunder finns idag också en stor internethandel mellan privatpersoner som handlar just om återanvändning av byggnadsdelar och detaljer. Denna har här helt lämnats utanför. När det gäller översikter och karteringar är undersökningen baserad på uppgifter

som går att hämta på de hemsidespresentationer som fanns vid tiden för studien. För att kunna ge en heltäckande beskrivning skulle uppgifterna behöva kompletteras på olika sätt.

Byggnader uppfattas allmänt som solida enheter. De uppförs, underhålls, sedan tas de bort och ersätts med andra byggnader. Ofta rivs de. Ett mera sällsynt alternativ är att hela byggnader flyttas för att uppföras någon annan stans. Vid rivning slås så mycket som möjligt sönder av den befintliga byggnaden för att underlätta bortforsling. Men vad händer med materialet därefter?

Det vanligaste är att rivningsmaterial används som fyllnadsmaterial inför nybyggnation, hamnutfyllnad eller vid vägbyggen och efter det att schaktning och markberedning har genomförts. Ett annat alternativ är selektiv rivning, vilket betyder att exempelvis trä, elnät, metall, mattor och glas separeras. Syftet är då att man vill få en så miljömässigt riktig rivning som möjligt.

Ett tredje sätt går allmänt under beteckningen återbruk. Vid återbruk plockas ytterligare delar undan i den fas som föregår förstörelse av stommen. Det handlar om delar som enkelt kan återanvändas, det vill säga som har ett rent bruksvärde, såsom kakelugnar eller fönster, eller delar som kan komma till användning vid renovering av andra hus. I det följande presenteras återbruksprocessen av byggnadsmaterial inom kommunal avfallshantering.

KOMMUNAL KRETSLOPPSVERKSAMHET: EXEMPEL ÅTERBRUKET

Hantering av avfall i allmänhet, och återbruksfrågor i synnerhet, är både den enskildes och kommunernas angelägenhet och ansvar. Alla företag som hanterar mer än tio ton avfall per år behöver därutöver särskilt tillstånd från länsstyrelsen. Frågor om återvinning och återbruk har därför kommit att bli centrala för åtgärder och regler och man tar från kommunalt håll också ett stort ansvar för att informera allmänheten om vad som gäller.

Inom Göteborgs stad sköts avfallshanteringen av det kommunala

företaget Renova. I stadens miljöprogram talas det om fördelarna med att förebygga uppkomsten av avfall eftersom det är en större miljövinst än att faktiskt återvinna material. Det finns en vilja att inkludera avfallshantering i den fysiska planeringen av staden, vilket uttrycks enligt följande i programmet: "När vi bygger staden måste vi se till att det finns lämplig plats för avfallets infrastruktur" (Föreskrifter för avfallshantering i Göteborg, s. 51). Det finns också planer för att utvidga möjligheterna för återbruk, dels genom ytterligare en kretsloppspark utöver Alelyckan (det görs för närvarande en förstudie om huruvida detta är möjligt i södra Göteborg), dels i form av en mer integrerad inplanering av återbruk i stadslivet:

Vi behöver skapa bostadsnära lokaler, som kan vara centrum för olika former av återvinning och återanvändning. Där ska man kunna lämna in kläder, prylar och material som man inte längre vill ha. På samma plats skulle det kunna finnas tillgång till hantverkare och olika reparations-tjänster. (ibid. s. 52).

I skriften *Bra avfallshantering i verksamheter med inbyggt kretsloppstänkande*, producerad av Förvaltningen kretslopp och vatten, görs en åtskillnad mellan återvinning och återbruk: med *återbruk* menas återanvändning av material i befintligt skick, medan man med *återvinning* menar att materialet bearbetas till en ny produkt innan det kommer till användning igen (s. 2). När det gäller material från byggnader finns det därigenom delar som hamnar inom båda dessa kategorier. I en annan skrift, *Föreskrifter för avfallshantering i Göteborg*, ges termen *byggavfall* följande definition: "avfall från husbyggnad, ombyggnad, reparationer, anläggningsarbeten och rivning, inklusive schaktmassor med inblandning av andra material" (s. 17). I Göteborgs kommun har det inrättats en särskild mottagning för vissa delar av det byggavfall som uppstår: "Byggmaterial kan lämnas till Återbruket i kretsloppsparken Alelyckan, eller till andra företag som handlar med begagnat byggmaterial" (ibid. s. 5), men det är också möjligt att till Återbruket lämna "dörrar och fönster med karm, köksskåp, gardero-

ber, tegelsten, taktegel, wc-stolar, nya och fungerande kylskåp, frysar och spisar” (ibid. s. 5).

Byggnadsmaterial som inte återanvänds, såsom sten, tegel, takpannor och oarmerad betong, krossas och används som fyllnadsmaterial vid exempelvis vägbyggen eller hamnutfyllnad. För att byggnadsmaterial ska nå exempelvis Återbruket krävs det att rivningsföretaget har gjort en så kallad selektiv rivning. Begreppet definieras som en ”omvänd byggprocess och innebär att material och byggnadsdelar separeras och sorteras vid rivningen”, jämför ovan (*Handbok för återvinnare*, 1995 s. 41).

Trots att Göteborgs kommun säger sig vilja verka för integrering av återvinning och återbruk i stadsplaneringen, finns det förutom Återbruket ännu ingen upparbetad infrastruktur för återbruk av byggnadsmaterial. Vid stadens övriga återvinningscentraler finns återvinningscontainrar vilka när de fyllts lämnas till Återbruket (Intervju Återbruket, s. 6). I broschyren *Avfall i fysisk planering – Med fokus på översiktsplanering* (Förvaltningen kretslopp och vatten och Göteborgs stad 2013) redogör Göteborgs stad för en vision om hur återbruk skulle kunna se ut:

Med ett nytt sätt att se på avfall, som mer av en resurs, blir det också aktuellt att i ännu större utsträckning koppla ihop återanvändning och försäljning. Det ligger också en utmaning i att utforma avfallsrelaterade verksamheter till ett positivt inslag i staden och den estetiska utformningen behöver ges mer omsorg. Återbruk och återanvändning kan skapa jobb och vara ett kreativt inslag i staden. Det kommer också vara en förutsättning för ökad service, möjlighet att lämna avfall utan bil och minskning av avfallsmängderna (ibid s. 35).

ÅTERBRUK INOM BYGGBRANSCHEN

Parallellt med den offentliga återvinningsverksamheten sker återbruk också inom byggbranschen. Detta äger rum på flera olika sätt. Det som presenteras här är iakttagelser som har gjorts under studiens gång.

Återbruk inom byggbranschen kan vara både en praktisk och en kostnadsbesparande verksamhet, som kan omfatta alla de byggnadsdelar och material som hanteras. Byggfirmer som är inriktade mot arbeten i äldre byggnader kan alltså återanvända och återbruka byggnadsdelar för att underlätta sitt eget arbete.

Ett exempel på detta är den verksamhet som bedrivs av en medelstor byggnadsfirma (Göteborg, cirka 65 anställda) inom fasadarbeten, renovering och restaurering. I mindre skala använder företaget sig regelmässigt av återbruk. Det går till så att överblivna tegelstenar från gamla fasader som man arbetar med sparas, för att senare kunna återanvändas i andra projekt. Anledningen är att nytillverkat tegel är väldigt iögonfallande vid lappning i en äldre fasad, då det är stora kvalitets- och färgskillnader mellan äldre och nyare produkter. Det händer också ofta att man sparar andra mindre detaljer, såsom ventilgaller, för att senare använda dem som förlagor vid beställning av nytillverkade kopior. Det händer också att sådana detaljer sparas för att kunna återanvändas.

Men hur går det till när beslut har fattats om att hela byggnader skall bort? Om fastighetsägaren inte har något intresse i den befintliga byggnaden utan skall bygga nytt, träder rivningsfirmorna in. Deras arbete är att ta vara på de material som måste återvinnas (jämför ovan), inte minst om det gäller så kallad selektiv rivning. När detta arbete är genomfört kommer en kross och river ner de sista delarna av byggnaderna.

Samtidigt kan rivningsfirmorna i viss mån själva ta hand om delar som de finner användbara för återbruk. De som utför rivningarna är vana vid att sortera byggnadsdelar och att urskilja vad som kan återanvändas. Hur det går till beror på vad som faktiskt finns i byggnaden, men också på vad man har kommit överens med fastighetsägaren om, eller mer allmänt hur man bedömer situationen. Det händer därför att man säljer delar vidare.

Inom den del av byggbranschen som hanterar äldre byggnader finns alltså flera olika sätt och motiv för att omhänderta byggnadsdelar och detaljer. Och det finns också en möjlighet att byggnadsdelarna kan säljas vidare till de aktörer som går under beteckningen byggnadsvårdare.

I detta avsnitt presenteras fyra aktörer i Göteborgsområdet vars verk-

samheter relaterar till byggnadsvårdsområdet. Skillnaderna dem emellan kan belysa det spektrum av ideologiska drivkrafter som förekommer och hur detta påverkar sortiment och verksamhetsstrukturer. Den första aktören, Byggfabriken, arbetar enbart med nyproducerade byggnadsvårdsartiklar. Här blir återbruk en fråga om att tillhandahålla material för att vårda befintliga äldre byggnader, men också om att återanvända gamla mönster och förlagor vid nyproduktion. Den andra butiken, Hus till Hus, kombinerar istället nyproducerade varor med storskaligt återbruk av byggnadsdelar. Den tredje butiken, Slöjd & Byggnadsvård, säljer en rad byggnadsvårdsprodukter men fungerar framförallt som ett kunskapsnav utifrån ett kulturpolitiskt formulerat folkbildningsuppdrag. Den fjärde butiken, Återbruket (nämnd ovan), utgör en del av den kommunala återbruksverksamheten (presenterad ovan) men används av kunder på ungefär samma sätt som exempelvis Hus till Hus för att söka efter begagnade byggnadsdelar och byggnadsdetaljer. Skillnaden ligger snarast i vad kunden förväntar sig att finna där med avseende på hur gamla byggnadsdelarna är. Varje butik presenteras utifrån sin historik och sin specialisering samt utifrån informanternas reflektioner om vad återbruk är.

BYGGFABRIKEN

Intervjun med Byggfabriken skedde på morgonen den 24 februari 2016 i affärslokalen belägen på Olivedalsgatan i Göteborg. Lokalen är ljus och öppen och på väggarna sitter det knoppar, beslag och elartiklar prydligt uppgradade. Intervjun startar samtidigt som butiken slår upp dörrarna för dagen. Eftersom de båda informanterna ansvarar för butiken, sker intervjun vid kassadisken. De står bakom disken mot fonden av en skåpsinredning som påminner om ett apotekarskåp från förra sekelskiftet. Intervjuaren placerar sig på kundens plats. De båda informanterna har studerat bebyggelseantikvariskt program vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.

Historik och inriktning

Byggfabriken grundades år 1997 i Malmö (www.facebook.com/Byggfabriken). Malmöbutiken har funnits sedan år 1999 och sedan dess har två butiker i Stockholm tillkommit (på Vasagatan och på Söder) samt en filial i Kivik och en i Göteborg. Förutom de fysiska butikerna har företaget en omfattande webbutik. Företaget grundades av en ingenjör och en snickare som tog fram de produkter som de själva inte kunde finna i bygghandeln. Med tiden kom ett större sortiment att växa fram och även idén om försäljning i större skala. Grundarna hade alltså ingen egentlig byggnadsvårdande ingång och ämnade heller inte från början driva en större verksamhet (Intervju Byggfabriken, s. 2).

Byggfabriken arbetar utifrån konceptet ”modern byggnadsvård” (ibid., s. 4). Vad detta egentligen innebär är inte helt entydigt definierat. En av informanterna menar att ”vad man lägger i begreppet modern byggnadsvård – det vet ingen! Och alla tycker olika.” (ibid., s. 4). I relation till hur övriga aktörer arbetar (se nedan) skulle ”modern” i detta fall kunna relatera till det sätt på vilket Byggfabriken använder internet med sociala medier, bloggar och olika typer av homestyling-reportage som verktyg. De är också inblandade i sponsringsprojekt. Ett exempel är deras sponsring av en badrumsrenovering utförd av byggnadsantikvarien Erika Åberg, känd från SVT-produktionen ”Det sitter i väggarna”. Denna har gått att följa via hennes blogg på tidningen Lantliv men också genom hennes Instagram-konto (Erikashus). Varje bild når över 13 000 följare. Ett annat exempel är samarbetet med Alvhem Mäkleri & Interiör, beläget på samma gata, som har inneburit att stora delar av sortimentet har lånats ut för att användas i olika typer av livsstilsreportage för att saluföra lägenheter. Byggfabriken är också aktiva annonsörer i livsstilsmagasinen Sköna Hem och Gård & Torp, vilka båda har fokus på äldre hus (Intervju Byggfabriken, s. 6). Överlag är koncepttänkandet och varumärkesbyggandet i fokus för Byggfabriken. Informanterna menar att Byggfabriken kanske till och med håller på att bli synonymt med ”god smak”, ”trendkänslighet” och ”detaljkonst” (ibid., s. 7).

Specialisering

Enligt sin officiella Facebooksida vill Byggfabriken erbjuda ”nyttillverkade originaldetaljer för tidstypisk renovering”. Sett utifrån sortiment och beskrivning av verksamheten utgör företaget med sitt specialiserade sortiment för byggnadsvård och renovering ett alternativ till den gängse järn-, bygg- och inredningshandeln. Den tillhandahåller därmed detaljer som vid renovering kan ersätta befintliga detaljer, vilka kanske inte är från tiden för byggnadens tillkomst – något som liknar så kallad stilrestaurering. Detaljerna kan också ersätta sådana som är utslitna, men som kunden önskar byta ut mot liknande i originalutförande.

Enligt informanterna har denna inriktning påverkat var i staden som Göteborgsbutiken slutligen kom att hamna. Det fanns förslag på lokalisering både på Magasinsgatan och vid Långgatorna, då dessa stråk ansågs vara tillräckligt trendiga för att kunna passa verksamhetens nisch (ibid., s. 3). Valet föll slutligen på Olivedalsgatan, i kvarter med bebyggelse från förra sekelskiftet och där det förekommer arkitekturstilar som härrör från de första tre decennierna av 1900-talet. Informanterna beskriver att butiksatmosfären är avsedd att associeras med en järnhandel från förra sekelskiftet. De menar att Byggfabriken aldrig hade kunnat inrymmas i en byggnad från 1970-talet, eftersom det hade krockat för mycket med den känsla som eftersträvas.

Att butiken är belägen i Göteborgs innerstad medför att en viss trendkänslighet följer med in i verksamheten (ibid., s. 5). Informanterna menar att kundkretsen är relativt blandad, men att det finns en liten tonvikt på köpstarka kunder. Denna iakttagelse understryks av en av informanterna som menar att ”vi kan väl säga såhär att Byggfabrikens kunder, det är ju liksom inte folk i bostadsrätter i förorten [...] Och framförallt inte hyresrätter i förorten. Dom är ju liksom icke-existerande här” (ibid., s. 13).

Ryggraden i butikens sortiment är samma som ursprunget för hela verksamheten, det vill säga beslag. Byggfabrikens sortiment innefattar också allt ifrån toalettstolar till hela köksinredningar och tjänsterna inbegriper att man åtar sig byggprojekt, såsom åtgärdande av badrum och kök.

██████████

FÖLJ

345 gilla-markeringar

3 d

██████████ Mässing en masse!
#byggfabriken #byggnadsvård
#obehandladmässing #morrissandco
#williammorris&co

██████████ Kanske beslag till hallen?

██████████

██████████ Dreggel ██████████

██████████ Vad kostar dom 2 längst till höger

██████████ 🙌🙌

██████████ 🙌

██████████ Hej ██████████ Den
treledade kroken kostar 295kr och
klädkroken 365kr.

██████████ ██████████ Fällin tapet 🙌

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

██████████

FÖLJ

588 gilla-markeringar

10 v

██████████ Vi avslutar veckans gröna
tema med ett av våra favoritkök. Milda,
gröna funkisformer och färger! Trevlig helg!

#byggfabriken #byggnadsvård
#måttbyggdakök #funkiskök
#förrickladmässing

visa alla 36 kommentarer

██████████ Som vi borde gjort...

██████████ Vad är de för tapet?

██████████

██████████ Åh, vill ha! 🙌

██████████ 🙌🙌🙌🙌🙌🙌

██████████ Åhhh vad heter den
gröna färgen på luckorna? ██████████
är det er egen färg

██████████ en gröna kulören är inte ur
vårt sortiment utan en färg som de boende
själv har valt. Men den ligger ganska nära

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

Sortimentet spänner alltså över allt från nyproducerade beslag i gammal stil till möjligheten att genomföra storskaliga stilrestaureringar. En annan tjänst som erbjuds är att genom samarbete med snickerier i Halland och Småland låta tillverka måttanpassade fönster och dörrar (ibid., s. 16). Beslag och knoppar är det man säljer mest av till antalet (ibid., s. 9). På frågan om vad som är mest lönsamt, så menar informanterna att det bör vara försäljningen av kakel, klinkers och färg (ibid., s. 8).

På företagets hemsida beskrivs verksamheten på följande sätt:

Vårt mål är att så långt som möjligt möjliggöra renovering och restaurering med gamla klassiska material och beslag för att bevara vår kulturmiljö och bibehålla eller återställa de ursprungliga kvaliteterna i ett hem eller byggnad. Även nybyggnation kräver beslag och material av hög kvalitet, och vi har många tidlösa produkter i vårt sortiment (www.byggfabriken.com/om-byggfabriken/)

Kundbasen består av privatpersoner, men Byggfabriken använder sig också av så kallade utesäljare, det vill säga personer som har en uppsökande roll och som ingår samarbeten med olika sorters företag eller bostadsrättsföreningar (Intervju Byggfabriken, s. 16).

De fyra anställda i Göteborgsbutiken är alla utbildade bebyggelseantikvarier. Ibland uppstår situationer som av de anställda kräver en avvägning mellan företagets säljintresse och nisch och de anställdas yrkesroller (ibid., s. 12). Sådana tillfällen kan exempelvis vara att de anställda istället för att ta upp beställning på en måttanpassad nytillverkad pardörr i äldre utförande, kan komma att tipsa en kund om något ställe där det kan finnas sådana för återbruk. Extra tydlig kan avvägningen bli i de fall då underhåll är hypotetiskt möjligt. Exempelvis kan en kund komma in med ett patinerat beslag och vilja byta detta mot en nyproducerad kopia. Hur avväger man då mellan sitt uppdrag att sälja, och frågan om återbruk,

Bild 1. Byggfabriken "Mässing en masse" (foto: Byggfabriken via Instagram).

Bild 2. Byggfabrikens måttbyggda kök (foto: Byggfabriken via Instagram)

det vill säga det helt realistiska alternativet att istället underhålla beslaget? Informanterna menar att underhåll inte måste vara i konflikt med uppdraget. Istället erbjuder man kunden att köpa järnmöjla eller färg, vilket medger att originaldetaljen lever vidare (ibid., s. 11). Detta slag av antikvarieroll är också något som informanterna önskar utveckla, kanske genom att vara rådgivande på plats hos kunden. Kunderna efterfrågar ofta denna möjlighet.

Reflektion om återbruk

[B]yggnadsdelar som har försakats sin ursprungliga plats men som fortfarande fungerar och sånt som kan återanvändas i andra sammanhang. Jag menar det, det finns ju många aspekter och anledningar till varför man väljer att göra det, men framförallt är det väl kvalitet och miljöaspekter det med liksom, så det ... Men det finns ju en skillnad där, en viktig skillnad är ju att återbruk är att ta någonting från en ursprunglig plats och använda det igen men att byggnadsvårda någonting är att ta hand om materialen och detaljerna och helheten på den platsen där det ursprungligen har uppförts. Eller kanske inte direkt ursprungligen, men i sitt ursprungliga sammanhang så att säga (Intervju Bygghuset, s. 2)

HUS TILL HUS

Intervjun med Valter Samuelsson, grundare av byggnadsvårdsbutiken Hus till Hus, ägde rum den 22 februari 2016 på Nollby gård strax utanför Alingsås. Vad som tidigare har varit en gård omringad av åkrar är idag en gård omringad av nyare industriverksamheter. Trots detta är det även i februari tydligt att denna gård under sommarhalvåret är en liten trädkantad oas i landskapet. I den vita mangårdsbyggnaden har flera verksamheter startats, alla med rötter i Hus till Hus. En av verksamheterna är ett ekologiskt kafé där Valter äter sin frukost vid tidpunkten för intervjun. Hus till Hus, alltså dess butik och lager för byggnadsvård och renovering med återbruk, är inrymt i en ladugård uppförd på 1930-talet.

Historik och inriktning

Företaget Hus till Hus är tätt sammanlänkat med grundaren Valter Samuelssons intresse för byggnadsvård och gamla saker. Vid tiden för saneringsvågen i Alingsås (framförallt under 1980-talet) ägde Valter ett antal historiska byggnader i centrum till vilka han samlade in material från de många rivningarna (Intervju Hus till Hus, s. 2). Valter beskriver att han besökte så många rivningsobjekt han bara kunde hinna med, vilket ledde till att ett litet lager av byggnadsdelar så småningom växte fram. I början av 1990-talet, i samband med ett uppdrag som underhållsplanerare på Alingsås kommun, stred Valter för bevarandet av Alingsås bryggeri. När beslutet om rivning klubbades igenom fick han frågan om han ville åta sig att leda demonteringen av byggnaden. Med Agenda 21 i ryggen (handlingsprogram framtaget av FN om miljö och utveckling 1992) skapade Valter ett projekt som sysselsatte arbetslösa byggnadsarbetare med återbruk av byggnadsmaterial. Genom demonteringen av den fem våningar höga bryggeribyggnaden fick de möjlighet att erövra kunskaper om hur byggnadsmaterial kan återanvändas. Inom detta projekt fanns också målet att starta en verksamhet i Alingsås som skulle arbeta mer långsiktigt med återbruk av byggmaterial. Eftersom Valter också drev en antikhandel i centrala Alingsås – vilken med tiden vuxit till att omfatta kaminer, spisar, spegeldörrar och fönster – fanns en plattform för att utveckla det koncept som kom att bli grunden för Hus till Hus (ibid., s.7). En ekonomisk förening bildades. Under de fyrtio veckor som demonteringen av bryggeriet pågick växte ett nätverk fram som omfattade liknande aktörer från Malmö till Luleå. Detta nätverk fick namnet Bygg Igen och hade som syfte att starta en nätbaserad databas för återbruk av byggmaterial. Som förebild hade man bilskrotarnas verksamhet. Denna databas är Hus till Hus delägare i, men den används idag i begränsad omfattning.

Demonteringen av bryggeriet var färdig i maj 1997. Byggmaterialet som inte hade sålts fraktades till den blivande butiken (ibid., s. 3). Enligt Valter var tanken att kommuner, utifrån Agenda 21, skulle stötta sådana verksamheter för att sedan knoppa av dem när de blev självbärande. I Alingsås blev det aldrig så, vilket enligt Valter berodde på personliga och politiska

agendor. Allt var i ordning för att starta och bedriva verksamheten, så trots att kommunen drog sig ur, öppnades den i mars 1999 (ibid., s. 5).

Specialisering

Idag har aktiebolaget Hus till Hus fem anställda. Allt sedan starten har man arbetat med att erbjuda arbetsträningsplatser för arbetslösa och år 2001 bildades en ideell förening enbart för att hantera och utveckla dessa platser. Föreningen på Nolby gård har idag en samordnare, fyra handledare och tjugotvå arbetsträningsplatser. Alla arbetar inte specifikt med Hus till Hus och återbruk, utan vissa även med trädgårds- eller fastighetsskötsel (ibid., s. 5). Valter är mycket stolt över att 75 % av dem som blir anställda på Nolby gård har fått sina anställningar genom samarbete med arbetsförmedlingen och träningsplatserna. Han nämner här specifikt den man som arbetar med att restaurera spisar och kaminer som har kommit att bli outhärlig för verksamheten genom sin kompetens (ibid., s. 5).

Den flexibla organisationen hjälper verksamheten att fortleva trots att detta är en ekonomiskt svår och personalkrävande bransch (ibid., s. 5). Valter menar att andra aktörer som kombinerar återbruk med byggnadsvård har fått skala ned verksamheterna och fokusera på 25 % av allt som Hus till Hus erbjuder. Han nämner Nacka Byggnadsvård som ett framgångsrikt exempel på kombinationen byggnadsvård och återbruk.

Grundtanken med Hus till Hus har, enligt Valter, alltid varit att rädda så mycket material som möjligt för att kunna förse byggnadsvårdsmarknaden med återbruksmaterial. Under tidigare år har upptagningsområdet för materialet varit lika mycket regionalt präglat som lokalt. Eftersom man också vill vara en miljövänlig aktör görs försök att korta ned transportsträckorna vid införskaffandet av material (ibid., s. 4). Samtidigt som miljötankande går före byggnadsvårdstänkande, menar Valter, så har rollen för Hus till Hus generellt kommit att knytas närmare byggnadsvård. Det beror på att lågprisbyggföretagen kom att etablera sig och dessa gjorde hanteringen av modernare material (vilket enligt Valter betyder att något är tillverkat efter cirka 1955) alldeles för kostsam för Hus till Hus. Sedan flera år har verksamheten haft en byggnadsantikvarie bland sina anställda.

Valter menar att Hus till Hus befinner sig i någon form av halvideell sfär där kunden väntar sig att möta stor kunskap. Återkommande avråds också kunder från att köpa vissa saker, eftersom de helt enkelt inte matchar i stil och ålder med byggnaderna de är tänkta att användas till (ibid., s. 6).

En viktig del av verksamheten, menar Valter, är att ha en känsla för vad som komma skall när det gäller säljbarhet. Vissa material sinar, andra kommer starkt och det är en konst att inte förköpa sig på fel saker som tar upp plats i lagret (ibid., s. 7):

det här tror vi kommer att bli säljbart, även om det kanske inte är säljbart just nu så kommer det, man måste ju tänka framåt också med en sån här verksamhet och försöka ha kunskap om vad det är som håller på och försvinna för så är det ju ibland att grejer som finns idag dom kanske inte finns så mycket kvar av ... det går väldigt fort ibland, ibland blir man överraskad själv över hur fort det förändras. Och sen är det ju det där med mode och trender som ... som styr, att det som är svårsålt idag det kan vara säljbart imorgon så man liksom måste ha sånt tänkesätt och det är inte det lättaste (ibid., s. 6).

Hus till Hus har ett kontaktnät av byggare och entreprenörer som hör av sig med förfrågningar om huruvida man är intresserade av det byggnadsmaterial de för tillfället hanterar. Det är alltid snabba beslut som gäller i de fallen, menar Valter. Det gamla materialet kommer oftast från ombyggnationer. Modernare material kommer in genom rivningar eftersom nyare byggnader tycks rivas oftare.

Hus till Hus önskar att bredda sitt sortiment igen. Idag utgörs grundstommen i sortimentet av spisar och kaminer, fönster och dörrar, vilka rymmer under verksamhetens inriktning mot byggnadsvård. Man säljer också gamla beslag (originalbeslag med patina), nya beslag (nyproducerade utifrån äldre stilförebilder) och de i byggnadsvårdssammanhang klassiska linoljeprodukterna. Valter menar dock att det i framtiden kan komma att finnas begagnade el-prylar, datorer och vitvaror. Detta skulle innebära ännu ett steg mot det miljötänkande som man anser viktigast för verksam-

hustillhus

FÖLJ

69 gilla-markeringar

2 v

hustillhus Här finns lite [redacted]
Välkomna in!

[redacted] Jaha, det är
hos er alla #överlusen finns... 🤔 har inte
hittat många sista året... 🙄

[redacted] 🍷 🍷

[redacted] Tjussigt! Vad kostar den fina
neonskylten, om den är till salu?

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

hustillhus
Vara-slätten

FÖLJ

108 gilla-markeringar

6 v

hustillhus De känns som att de är Vår på
gång?
Skulle bara åka och kika på några grejer
efter vi hade stängt butiken idag!
Som så många gånger förr så blev det ett
välfyllt lass med hem.... Någon som känner
igen sig?

#vår

#finnsdethjärterumfinnsdetsjärterum

#tattarlass

#slätta

[redacted] Ohh vinduer?

[redacted] Helt rätt! !

[redacted] Roof rack!

[redacted] Jodå... 🍷

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

heten (ibid., s. 12) och som han personligen, inte minst genom sitt engagemang i omställningsrörelsen (se till exempel <http://xn--omstllning-t5a.net/om/omstallning-till-vad/>), lägger stor vikt vid. I framtiden för företaget ligger också en utökad så kallad rekonditionering av varorna (Intervju Hus till Hus, s. 12). Detta är en referens till bilvärlden, där termen helrekond betyder noggrann rengöring med målsättningen att nå så nära nyskicket på bilen som möjligt.

En annan del av verksamheten som vuxit fram under åren och som kommit att bli ett varaktigt inslag är uthyrningen av filmrekvisita. Denna bisyssla tog fart under 1990-talet då Film i Väst startade i Alingsås (idag finns verksamheten i Trollhättan) och har fortsatt sedan dess med hjälp av gamla kontakter, enligt Valter (ibid., s. 5). Under år 2015 har en strukturerad av uthyrningen påbörjats, vilket innebär att en liten enhet som arbetar med att bygga ett rekvisitalager (tidstypiska detaljer för olika epoker) har bildats. Med tiden vill man starta ett nätverk där rekvisitan inte nödvändigtvis behöver finnas hos Hus till Hus, utan kan finnas hos andra aktörer. Istället vill man snarare bli en kontaktnod för flera uthyrare (ibid., s. 11).

Sammanfattningsvis har Hus till Hus sedan starten 1999 sålt byggnadsmaterial för återbruk som man har samlat in vid ombyggnationer och rivningar runtom Alingsås. Verksamheten skär genom byggnadsvården genom sitt sortiment av gammalt byggnadsmaterial, sin antikvariekompetens och sitt fokus på gamla ting. Men den bygger ännu mer på idén om resurshållning och att ta vara på material som annars hade slängts, alltså byggnadsvård och renovering genom återbruk.

Bild 3. Interiör från Hus till Hus (foto: Hus till Hus via Instagram)

Bild 4. Hus till Hus hämtar fönster (foto: Hus till Hus via Instagram)

Reflektion om återbruk

Ja. Det är ju att använda dom, om man nu pratar byggnadsdetaljer och det är värdet som kanske är viktigt för dig att ... att använda detaljerna som dom är tänkta och att då återanvända dom i byggnadssammanhang och ... för oss så är det ju också intressant att försöka hitta nya användningsområden som kanske ligger lite vid sidan om men där dom kanske ändå kan komma till nytta då, där man kanske kan använda dom här svårsålda eller tråkiga grejerna på nåt sätt, kanske förnya dom och att ... Och där försöker väl vi att vara lite förebilder, att så som ett litet exempel så har vi byggt lite lusthus och växthus av gamla tråkiga fönster som har blivit ganska spännande och som vi har sålt sedan när vi haft möjlighet eller tid (Intervju Hus till Hus, s. 5)

SLÖJD & BYGGNADSVÅRD

Intervjun med antikvarie Ulrika Lindh på Slöjd & Byggnadsvård skedde i verksamhetens lokaler strax nedanför Nääs slott den 11 mars 2016. I den stora träbyggnaden intill sjön huserar byggnadsvårdsbutiken, biblioteket och utställningsområden för byggnadsvårdsföretag i Västra Götalandsregionen. Ulrika visar mig runt på de publika ytorna innan vi går upp för den nöta trätrappan till kontoret på andra våningen. Arbetsplatsen ger ett mysigt intryck och vi slår oss ned i lunchrummet vid ett rustikt träbord där det bjuds på kaffe.

Historik och inriktning

Slöjd & Byggnadsvård, tidigare Byggnadsvård Nääs, öppnade i lokalerna vid Nääs slott år 1990 efter ett decennium av politisk diskussion kring etableringen av ett showroom för byggnadsvård (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 2). Lokalerna hade då stått tomma och förföll sakta sedan slöjdskolan som huserade där hade flyttat till Linköping 1966. August Abrahamssons stiftelse var, och är fortfarande, byggnadernas förvaltare

och tillsammans med regionbiblioteket och länsstyrelsen startades Byggnadsvård Näås. Idag drivs Slöjd & Byggnadsvård som en av Västärrets sex publika verksamheter (www.vastarvet.se), vilket innebär att Slöjd & Byggnadsvård har en säker och långsiktig finansiering. Det innebär också att verksamheten ytterst styrs av kulturpolitiska överväganden och uppdrag.

Finansieringen från regionen innebär att Slöjd & Byggnadsvård inte får konkurrera med andra kommersiella verksamheter i branschen. Butiken betraktas av dem som är verksamma där som en ”museibutik” vars främsta mål inte är att sälja, utan att visa kunder vilka produkter som finns samt vara ett stöd och pedagogiskt verktyg genom rådgivning (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 3). Att man inte får lov att konkurrera med andra verksamheter i branschen märks inte minst genom prissättningen, som stäms av och korrigeras efter andra aktörers sortiment för att inte ligga för lågt. Som ett konkret exempel kan nämnas att man är på väg att sluta sälja nyproducerade eluttag i äldre stilar, eftersom man märker att det finns en konkurrens från Byggfabriken i Göteborg (ibid., s. 4). Under 1990-talet drevs byggnadsvårdsbutiken i privat regi, men den bar inte sig ekonomiskt och den privata aktören lämnade butiken 2005 (ibid., s. 4). Efter det att den privata aktören lämnade Näås uppstod ett glapp i butiksverksamheten under vilket kunderna och besökarna bara kunde erbjudas rådgivning (ibid., s. 13). Ulrika Lindh berättar om hur personalen kunde stå och prata med kunder om vikten av att välja linoljefärg, hur den skulle strykas tunt. Men sedan gick den knappt att få tag på utan måste beställas från exempelvis Skåne. Det var många som inte målade med linoljefärg på grund av detta glapp, tror Ulrika. Det fanns helt enkelt en ganska viktig poäng med att kunna räcka över en färgburk och säga ”prova själv” (ibid., s. 13).

Specialisering

På frågan om vad som är Slöjd & Byggnadsvårds kärna svarar Ulrika Lindh att de själva tycker att det handlar om ett folkbildningsuppdrag. Den viktigaste funktionen för verksamheten är att sprida kunskap om byggnadsvård och hur bebyggelsens kvaliteter på bästa sätt sparas och bevaras (ibid., s. 2). I butiken är tanken att det ska finnas redskap och material till slöjd

och byggnadsvård och personalens roll är således att stå till tjänst med sin kunskap mer än att faktiskt sälja sakerna som finns. Denna rådgivande funktion ligger i linje med den uppgift som landets nu krympande nätverk av föreningsdrivna hemslojdsbutiker har. Ulrika Lindh nämner den nuvarande omsättningen som uppgår till ungefär 900 000 kronor, vilket kan jämföras med Gysinge Byggnadsvård som hon uppskattar har en omsättning på cirka 15–20 miljoner kronor (ibid., s. 4). En annan del av verksamheten är att stimulera den regionala näringsverksamheten inom byggnadsvård och slöjd. Det sker på flera olika sätt, bland annat genom en produktmässa där företag inom de båda branscherna ställer ut sina produkter och på så vis möter nya kunder (ibid., s. 10). Det enda Slöjd & Byggnadsvård gör i detta fall är att förmedla kontakter, man tar ingen procent eller dylikt på tjänsten. En annan insats är att kontinuerligt slussa kunder vidare till återförsäljare som ligger närmare kunderna geografiskt.

Att man har ett folkbildande uppdrag medför att man kan inta en ideologiskt förankrad ståndpunkt i rådgivningssituationer, snarare än en som baserad i behov av att sälja för att öka omsättningen. En sådan ståndpunkt kan därmed innebära att kunden – som var beredd på att köpa ett nytt beslag – istället åker hem med sitt gamla, men med kunskap om hur det kan vårdas för att hålla längre (ibid., s. 10).

En av grundbultarna i Slöjd & Byggnadsvårds verksamhet är att man erbjuder individuell rådgivning till privatpersoner. Vid dessa tillfällen kan en person boka en kostnadsfri timme, ta med sig ritningar av eller fotografier på sina hus och sedan ställa frågor, få tips på hur saker bör utföras och hur man bör tänka när man tar itu med sina projekt (ibid., s. 16). En annan grundbult är att Slöjd & Byggnadsvård erbjuder kurser i flertalet olika byggnadsvårdsrelaterade tekniker (snickeri och mureri med inriktning på specifika områden som till exempel fönster och kakelugnar).

I början av 1990-talet höll August Abrahamssons stiftelse kurser i, bland annat, fönsterrenovering, men sedan 15–20 år är detta något som enbart sköts av Slöjd & Byggnadsvård (ibid., s. 11). De flesta kurser är idag inarbetade och hålls av externa kursledare som återkommer varje säsong. Man erbjuder till exempel tre olika kurser i fönsterrenovering som leds

av en hantverkare som också driver fönsterverkstaden Husögat och dess tillhörande lilla byggnadsvårdsbutik i Mölndal. Andra kurser som erbjuds är: mura kakelugn, mura med kalkbruk samt mura bakugn (ibid., s. 12).

Ytterligare två saker särskiljer verksamheten som bedrivs på Slöjd & Byggnadsvård från andra mindre privata aktörer i regionen. Det ena är Hantverksregistret och det andra är biblioteket. Hantverksregistret är sökbar på hemsidan där det presenteras så här:

Här finns kontaktuppgifter till byggnadsvårdare, ekobyggare och producenter i främst Västra Götaland. Du hittar produkter/varor och hantverkare/konsulter som kan gamla och nya hus och traditionella material och tekniker (<http://slojdochbyggnadsvard.se/hantverksregistret>).

Företagare ansöker själva om att få vara med i registret. Slöjd & Byggnadsvård gör, när möjlighet finns, platsbesök på åtgärdade byggnader där de studerar och bedömer hantverksskicklighet och materialval. Ofta ringer de dock referenser som har uppgivits och utför granskningen genom inlämnade fotografier från företagen. Ulrika Lindh menar att man vill att alla intresserade och engagerade företag ska bli en del av nätverket:

Jag kommer inte ihåg att vi nekat någon inträde. Däremot så har det varit företag där de vill väldigt mycket men där vi har märkt att de inte kan alla delar. Då har vi "intern"-utbildat dem och sagt till dem att komma och fråga oss innan de påbörjar ett arbete och vi har även vid flera tillfällen varit ute på plats och hjälpt dem. När vi tipsar om företagen till kunderna så kan vi också "styra" lite så att en hantverkare med mindre kompetens kanske inte får de svåraste uppdragen och de riktigt duktiga får ... Ja, du förstår. Även företagsbeskrivningen i registret kan formuleras så man ser lite skillnad på deras kompetens (email-korrespondens med Ulrika Lindh 2016-04-04).

Företagen erbjuds också att ingå i ett nätverk med varandra genom nätverket Hållbara hem, som har skapats för att sammanföra regionens hant-

verkare, materialleverantörer och konsulter inom byggnadsvård, slöjd och eko-bygg. Ulrika Lindh är kontaktperson och Slöjd & Byggnadsvård är huvudman för nätverket (<http://slojdochbyggnadsvard.se/>). Ulrika Lindh berättar att de flesta anslutna företagen också är del av Hantverksregistret, men inte alla. Nätverket betraktas ”som ett kompetensstärkande och socialt nätverk för företagarna” (email-korrespondens med Ulrica Lindh 2016-04-04). Det finns i dagsläget en framtidsplan där nätverket ska bli en förening. Tanken är att Slöjd & Byggnadsvård ska vara en bland flera medlemmar, utan att vara en del av styrelsen. Arbetstid och resurser kommer då fortsättningsvis att läggas på fortbildning för företag och stimulans till byggnadsvårdsnäringsen (ibid.).

Biblioteket som är den andra särskiljande verksamheten är, enligt hemsidan, ett av landets största specialbibliotek för byggnadsvård och slöjd. Det innehåller över 50 hyllmeter litteratur om till exempel byggteknik, arkitektur, material, trädgård, slöjd och trädgårdshistoria med möjlighet till fjärrlån via kommunala bibliotek.

Sammanfattningsvis har Slöjd & Byggnadsvård varit verksamt sedan år 1990 i Nääs. Det drivs som en av Västervets publika verksamheter och får regionalt stöd. Därmed styrs verksamheten kulturpolitiskt. Byggnadsvårdsbutiken är inte en huvudsaklig syssla utan den används som ett viktigt redskap i bland annat rådgivning om slöjd- och byggnadsvårdsfrågor som kunder erbjuds kostnadsfritt. Slöjd & Byggnadsvård tillhandahåller hantverksregister och ett bibliotek med inriktning på bland annat slöjd och byggnadsvård och ska fungera som ett kunskapsnav i dessa frågor i Västra Götalandsregionen.

Reflektion om återbruk

Återbruk. Jo, jag tänker ju att man återanvänder hus, att man utnyttjar det som redan finns, att man tar till vara på detaljer som kanske inte finns kvar i huset längre men som finns till exempel hos Hus till Hus. Att man sätter in dom igen och bygger nåt nytt av det eller sådär. Att man utnyttjar dom resurser som redan ja ... det har ju redan lagts resurser på att ta fram

en vara liksom, eller en produkt, att då är det smart att använda den igen. Och dessutom är det ju, om det är en äldre grej, så är det ju ofta väldigt bra kvalitet och väldigt fint hantverk och fina dimensioner och sådär om en tittar på fönster och så vidare. Så det är ju dumt att inte utnyttja det helt enkelt. (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 1)

ÅTERBRUKET

Måndagen den 22 februari 2016 öppnar Andreas Hadzikostas, driftsamordnare på Återbruket, grindarna till anläggningen på den enda stängda dagen i veckan. Området är stillsamt jämfört med hur det är under helgruscherne då fyndsugna besökare från hela Göteborg slåss om platser på den gropiga parkeringsplatsen. Vid den första kontakten med Andreas Hadzikostas ifrågasatte han om Återbruket verkligen kunde vara intressant som källmaterial i studien. Han menade att man inte sysslar med byggnadsvård och tipsade istället om att kontakt borde tas för ett möte med Hus till Hus, eftersom det är en verksamhet som har en uttalad byggnadsvårdsinriktning.

Historik och inriktning

Kretsloppsparken Alelyckan invigdes år 2007 som den första kretsloppsparken i Sverige i sitt slag. På Göteborgs stads hemsida beskrivs den som en ny typ av återvinningscentral, där bland annat inlämnade saker repareras och förädlas innan de säljs vidare i butikerna på området. I Göteborgs kommun finns det förutom Kretsloppsparken Alelyckan fyra återvinningscentraler (Bulycke, Högsbo, Sävenäs, Tagene). Det som särskiljer Alelyckan från de övriga är först och främst den sorteringshall inom vilka alla besökande fordon passerar och får kontakt med personal som kan avgöra huruvida material och saker är värda att spara. Den andra viktiga skillnaden är samarbetet med Stadsmissionen, som tar emot vanliga loppisartiklar när dessa slussas vidare. Den tredje skillnaden är Återbruket, den enda kommunala infrastruktur för byggnadsmaterial till

[Redacted name]

FÖLJ

[Redacted text]
[Redacted text]
[Redacted text] och [Redacted text] gillar
detta

66 v

[Redacted text] Ett av två stiliga
fönster med gjutjärnsram. 1500 kr/st.
[#återbruket](#) [#göteborg](#) [#vintage](#)

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

[Redacted name]

FÖLJ

11 gilla-markeringar

6 d

[Redacted text] Nu har vi ett ganska
imponerande sortiment av dörrar, passa på!
[#återbruket](#) [#göteborg](#) [#secondhand](#)

[Redacted text] Vad är måtten på den rutiga
dörren? Och priset?

Logga in för att gilla eller
kommentera.

...

återbruk i Göteborgsregionen. De anställda på Återbruket med tillhörande återvinningscentral arbetar i Förvaltningen kretslopp och vatten. På så sätt skiljer man sig från övriga återvinningscentraler som drivs av och med personal från Renova.

Andreas Hadzikostas nämner Björn Aronsson som en av initiativtagarna till Återbruket. Under mitten av 1990-talet drev han en rivningsfirma som sålde begagnat byggnadsmaterial från en lokal vid Backaplan på Hisingen (Intervju Återbruket, s. 3). I början av år 2006 ombads Återbruket, efter revisionskritik, att upphöra med rivningar eftersom man då konkurrerar med privata entreprenörer i rivningsbranschen (Sveriges Radio, 2006-02-12). Återbruket hade då under en tid åtagit sig rivningsjobb via fastighetskontoret kopplade till den nya Partihalls-förbindelsen. Man hade sålt av material på plats och sedan fört det resterande till butiken vid Kviberg (GP, 2006-02-20). Vid denna tidpunkt inskränktes Återbrukets arbetsuppgifter till att göra miljöbesiktningar på rivningsobjekt och att sälja begagnat byggnadsmaterial. I en artikel i Göteborgs-Posten uttalade sig Björn Aronsson enligt följande:

Björn Aronsson har hållit på med Återbruket i tio år, och hoppas få in byggmaterial till försäljning även om han inte får delta vid själva rivningsarbetet. – Det gäller att ha vassa armbågar i den här branschen. Vi måste ju ha något att sälja också när Återbruket flyttar in i den nya Kretsloppsparken vid Alelyckan, när den är klar om ett år, säger han (ibid.).

Specialisering

Andreas Hadzikostas har en rak formulering som sammanfattar kärnan i Återbrukets verksamhet: ”ja, alltså vårt uppdrag här det är ju bara att förhindra att saker slängs, eller att det eldas upp” (Intervju Återbruket, s. 1). Återbruket och kretsloppsparken ska fungera som ett nät som fångar upp

Bild 5. Fönster hos Återbruket (foto: Återbruket via Instagram)

Bild 6. Dörrar hos Återbruket (foto: Återbruket via Instagram)

saker och material som tidigare hade hamnat på soptippen, utan möjlighet att finna nya ägare (ibid.). Återbruket betalar ingenting för materialet som kommer in, utan de saluför vad människor lämnar. Detta gör, enligt Andreas, att saker som såldes under perioden då Björn Aronsson och Återbruket själva utförde rivningar inte längre är en återkommande del av deras sortiment (ibid., s. 5). En sådan sak som de tidigare hade var tegel av alla sorter. Idag krävs det att någon privatperson rensar, staplar och kör ut det på pall för att man ska kunna ta emot det utan att det blir för kostsamt.

Enligt Andreas Hadzikostas finns det några produkter som alltid finns inne på lager i stora mängder. Det gäller dörrar, fönster, handfat och toaletter. Sedan kan det komma in i stort sett allt möjligt. Andreas menar att det handlar mycket om hur pass engagerad personalen som är på plats är när en privatperson till exempel lämnar in ett fönster med dåligt kitt. En anställd kan spara det och en annan kan avfärda det (ibid., s. 6). Andreas upplever att Återbruket tappat lite av den kompetens som grundarna tog med sig in i verksamheten från byggsektorn. Det fanns alltså tidigare en större kunskap om material och hur de har använts och kan användas. Här återkommer dock Andreas till det faktum att sådan service och kunskap i dagsläget inte är en del av de anställdas arbetsbeskrivning, som rätt och slätt går ut på att erbjuda billigt byggnadsmaterial (ibid., s. 12).

På frågan om vad Andreas Hadzikostas tänker på när han hör begreppet byggnadsvård svarar han att: ”Detta är ju en ganska kall verksamhet, om man säger så”, och fortsätter: ”Det handlar bara om att hantera allt material som kommer in helt enkelt. Så nä, jag hade jättegärna varit den där mysiga gubben som går runt och skrapar på sådär gamla fönsterbågar” (ibid., s. 3). Han menar att det inte finns något utrymme för en sådan person på Återbruket.

Reflektion om återbruk

Ja, att man tar till vara på allting för det är, om man ska se på vårt uppdrag, med miljöarbetet så handlar det mycket om att återanvända helt enkelt. Och allt det som vi fångar upp här det är ju ... Om man varit

Återbruket

Butik	Plats	Etablering	Tjära Claessons Furutjära A 1L / Claessons Dalbränd 1L
Bevara Byggnadsvårds butik	Hjo		Saluför varken tjär- eller linoljeprodukter
Byggfabriken	Stockholm, Göteborg, Malmö, Kivik	2000	? / 150:-
Byggnadsvård Wäst & Munkedals färgmakeri	Munkedal	2003	Saknar webbutik/information
Claessons Trätjära	Göteborg	1990-tal	116:- / 99:-
Ekahagens Byggnadsvård	Tjörn	2011	Saknar webbutik/information
Fönsterantiken	Fristad		Saknar webbutik/information
Gyllenhaks Byggnadsvård	Mariestad	2008	120:- / 150:-
Husögat	Mölnadal	1997	Saknar webbutik
Hus till Hus	Alingsås	1999	100:- / 160:-
Nackagårds Snickeri & Byggnadsvård	Falkenberg	2005	Saknar webbutik/information
Slöjd & Byggnadsvård	Näås	1990	145:- / 150:-
Svea Tradition Byggnadsvård	Ugglum (Falköping)	2008	Saknar webbutik/information
Uddevalla Byggnadsvård	Uddevalla		Saknar webbutik/information

Byggnads-
vårdsbutiker
i Västsverige.
Tjärprodukter.

här så ser man att det är ganska mycket material och en stor majoritet av det hade ju hamnat på tippen för 20 år sen. Så för mig så är det återbruk. Det är bara att minska slöseriet. Sen så för många av våra kunder så har det en annan innebörd. Då är det att göra om det till nåt nytt men ändå ha kvar den här, vad ska man säga, själen i tinget som gjordes för 100 år sedan kanske. (Intervju Återbruket, s. 1)

I detta avsnitt behandlas den roll som byggnadsvårdsbutikerna spelar genom att tillhandahålla material och kompetens för den som vill praktisera byggnadsunderhåll utifrån byggnadsvårdande principer. Avsnittet bygger dels på de intervjuer som har redovisats ovan och dels på den kartering som har genomförts av byggnadsvårdsrelaterade butiker i Sverige. En central del av rollen ligger i det sortiment som erbjuds. En översikt har visat att de fyra undersökta butikerna, trots sina olika inriktningar och kunskapsområden, tillhandahåller sortiment med gemensamma drag. Men det finns också skillnader.

Först kommer de gemensamma varuområdena att presenteras. Det handlar om ett slags bassortiment som utgörs av tjärprodukter, beslag samt dörrar och fönster. Sedan presenteras hur butikerna valt att komplettera detta bassortiment med andra slags varor, vilka här har sammanförts till varuområdet "livsstilssortiment". Därefter behandlas några viktigare förändringar av sortimentet över tid. Också aktörernas egna reflektioner kring sortimentets särprägel, det vill säga vad som skiljer utbudet av varor från konventionell färg- och bygghandel, kommer att behandlas. Till detta kommer aktörernas uppfattning om vilka deras kunder är.

DET GEMENSAMMA BASSORTIMENTET

Tjärprodukter

Claessons Trätjär AB är en producent verksam i Göteborg vars produkter återkommer som en del av nästan alla aktörers sortiment.

Av tabellen framgår att det är stora prisskillnader mellan produkterna hos respektive återförsäljare. Slöjd & Byggnadsvård, som medvetet sätter höga priser för att undvika en konkurrenssituation eftersom det är en offentligt finansierad verksamhet, säljer Claessons Furutjär A 1L för 145 kronor. Detta kan jämföras med Hus till Hus som säljer samma produkt för 100 kronor, alltså till 45 % lägre pris. Hus till Hus säljer produkten till lägre pris än producenten Claessons Trätjär själva gör. Produkten Claessons Dalbränd 1L säljer man dock till ett 62 % lägre pris än Hus till Hus.

Beslag

Beslag är en vanligt förekommande del av sortimentet inom byggnadsvårdsbutikerna och av dessa saluför 63 % (39 stycken) beslag från firman Eskilstuna Kulturbeslag AB. Enligt företaget sägs Eskilstuna ha utgjort beslagsindustrins vagga. Allteftersom förändrades beslagsindustrin och allt färre modeller tillverkades: till sist fanns det inte någon som producerade den bredd av beslagsmodeller som efterfrågades:

ESKILSTUNA KULTURBESLAG AB vill dock föra sme 'stadens traditioner vidare. Vi har därför tagit vid där många av våra föregångare slutat. Efter deras modeller gör vi nu beslag av de välkända typerna. Vi framställer beslagen så som de såg ut förr. Vår tidsepok är ca 1700–1960. Det innebär att vi tillverkar såväl handsmidda beslag som rent fabriksgjorda produkter. (Eskilstuna Kulturbeslag AB hemsida)

Andra som producerar beslag av olika typer är Gysinge Centrum för Byggnadsvård till vilka Bevara Byggnadsvårdsbutik, Byggnadsvårdsbutiken AB och Uddevalla Byggnadsvård är återförsäljare. Alla de intervjuade aktörerna säljer beslag. Byggfabriken har, som tidigare nämnts, profilerat sig med sin produktion av knoppar och beslag. Slöjd & Byggnadsvård återfinns bland de 39 butikerna som säljer Eskilstuna Kulturbeslag och Återbruket säljer vad som kommer in och således varierar deras utbud dag för dag.

Dörrar och fönster

Dörrar och fönster är viktiga varukategorier för alla de intervjuade aktörerna. Byggfabriken säljer måttbeställda dörrar och fönster i gamla stilar som tillverkas i samarbetssnickerier. Om fönstren sägs att ”Endast bästa norrlandsfuru med högt kådinnehåll och täta årsringar väljs ut till Byggfabrikens fönster”, och vidare förklaras att ”Fönstren besläs med tidstypiska beslag ur Byggfabrikens sortiment” (www.byggfabriken.com). Byggfabriken erbjuder kopplade bågar, enkelbågar och fönsterdörrar, alla försedda med prisexempel. Kopplade bågar 2-luft 1 000 x 1 200 mm kostar 7 400 kr. Enkelbågar 2-luft 1 000 x 1 200 mm kostar 8 700 kr. Fönster-

dörr 1000 x 2000 mm kostar 16 400 kr. Alla levereras med linoljegrund.

Byggfabrikens ytterdörrar måttbeställs och anpassas till den aktuella byggnaden med avseende på ”stil, dimensioner och utförande” (ibid.). Prisexemplet som följer gäller en spegeldörr, men man tillverkar även ”panelklädda dörrar med pärlspont, fasspont eller annan profil” (ibid.). För en isolerad ytterdörr med ramvirke och spegel av furu med lås, gångjärn och linoljegrund ges följande prisexempel på hemsidan: enkeldörr kostar 19 500 kr, pardörr kostar 24 500 kr och pardörr med överljus kostar 29 500 kr.

Byggfabrikens innerdörrar levereras som standard med en ”traditionell 3-, 4- eller 5-spegelindelning i modulmått” (ibid.). Vidare kan dörrarna ”även specialtillverkas med spegelindelning efter önskemål samt med andra mått” (ibid.). Det finns 52 standarddörrar att välja mellan på hemsidan, alla kostar 3 950 kr. Förutom dessa finns det åtta motsvarande parinnerdörrar vilka kostar 7 950 kr (ibid.).

Hus till Hus nämner både dörrar och fönster som två av de mest sålda produkterna. Man tillverkar inga egna dörrar och fönster även om det händer att några nytillverkade säljs då och då. Lagret är stort och sedan man hoppade av Bygg Igen-projektet har Hus till Hus inte ett fullständigt register över dessa produkter. Det mesta sitter i huvudet på Valter, som också menar att tillgången på bra fönster börjar bli knapp: ”Vi säljer väldigt mycket dörrar. Gamla spegeldörrar. Och trevliga fönster i den mån de går att hitta, det blir allt svårare att hitta trevliga gamla fönster” (Intervju Hus till Hus, s. 8). Priserna styrs efter vilken typ av dörr eller fönster det gäller, dess material, ålder och hantverksmässiga kvaliteter. Dessa aspekter varierar mycket och priserna är därför svåra att sätta i direkt jämförelse med exempelvis Byggfabrikens nyproducerade varor.

Även Återbruket nämner dörrar och fönster som en del av ryggraden i sitt sortiment och ”alla facken är fulla”, enligt Andreas Hadzikostas, samordnare på Återbruket (Intervju Återbruket, s. 7). Andreas fortsätter och menar att man har nått en nivå där både fönster och dörrar ”byts ut hela tiden” och att ”det funkas ganska bra” (ibid.). För den som letar efter något specifikt finns det ingen annan lösning än att återkomma

gång på gång: ”Dörrar och fönster har vi ju alltid inne. Kanske inte rätt storlek eller rätt typ men det finns ju alltid ett ganska stort sortiment i alla fall” (ibid.).

På frågan hur Återbruket prissätter sitt sortiment svarar Andreas Hadzikostas följande om fönster:

*Alltså vi har ju ganska standardiserade priser sen innan. Jag menar ...
Tvåglasfönster kostar runt fyrahundra, treglasfönster kan vi ta sexhundra
för om dom är öppningsbara ... Så kan det ju ske en liten förhandling då
när man väl säljer fönster beroende på skicket (ibid s. 9).*

Slöjd & Byggnadsvård säljer inga dörrar och fönster, men man säljer kunskap om dessa genom rådgivning och kursutbud. När det gäller fönster erbjuds fyra kurser under år 2016: Fönster – trälagning; Fönster – tillverkning; Renovera fönster samt Tillverka fönster med handverktyg. Samtliga kurser hålls på Nääs med externa kursledare och med varierande längd.

Just fönsterrenovering är ett återkommande know-how som erbjuds av flertalet butiker som ingår i karteringen. Bevara Byggnadsvårdsbutik i Hjo erbjuder rådgivning och fönster- och glasrenovering, Båt & Byggnadsvård i Roslagen betonar vikten av att underhålla och vårda fönster på sin hemsida:

Fönster är nog den del av huset som behöver mest underhåll, samtidigt som det ofta slarvas med just det underhållet. När färgen och kittet ramlat bort kan det vara lätt att börja fundera på att byta fönster. Men ett fönsterbyte är dyrt, och förvränger dessutom ofta utseendet, både på utsidan och insidan, på ett gammalt hus. Dessutom är gamla fönster nästan alltid bättre än de ser ut, medan det ofta är tvärtom med nyare fönster. (www.bbviroslagen.se)

Förutom dessa exempel finns ytterligare tolv byggnadsvårdsbutiker med specialkunskap inom fönsterrenovering, varav ett par stycken som har vänt på verksamheten och snarare sysslar med fönsterhantverk i första

hand och driver en butik som bisyssla. Till dessa verksamheter hör Fönsterantiken AB, Fönsterhantverkarna KB, Husöгат och Rommehed Byggnadsvård & Fönsterhantverk.

LIVSSTILSSORTIMENTET

Vid intervju tillfällen har informanterna fått kommentera påståendet ”byggnadsvården är ideologiskt driven med ett närmast altruistiskt mål”. Alla har helt eller delvis hållit med om detta påstående. Om det finns en tydlig ideologiskt driven byggnadsvård med ett altruistiskt mål, så är steget till frågan om det också finns en byggnadsvårdslivsstil inte särskilt långt. Vad säljs det för produkter i byggnadsvårdsbutikerna som inte är direkt kopplade till byggnadsvård, men som ändå är en del av sortimenten? Gyllenhaks Byggnadsvård beskriver sin filosofi enligt följande:

Det finns en enkel grundprincip när det gäller äldre hus: använd samma material som när huset byggdes. Och det finns en lika enkel princip när det gäller nybyggda hus: använd material som varken är farliga för människor eller miljö. Men allt handlar inte om hus. Det handlar också om människor. Därför har vi också breddat vårt sortiment till bland annat kläder och syr numera upp egna plagg i Borås. (www.gyllenhak.com)

Då det gäller utbud av kläder i byggnadsvårdssammanhang så utmärker Gyllenhaks Byggnadsvård sig starkast. Deras sortiment är mycket stort och under fliken ”klassiska kläder” på hemsidan återfinns allt ifrån storvästar, arbetsskjortor, bussaronger och hängslen till morgonrockar, nattmössor och underkläder. Gyllenhak har även regelrätta arbetskläder, vilket också återfinns i sortimentet hos Tranes Handelskompagni, som även säljer mössor och kepsar. Liksom Gyllenhak erbjuder Färg Från Förr nattkläder. Man säljer fyra olika nattmössor och ett antal olika pyjamasar och nattskjortor. Förutom dessa plagg erbjuder man också hängslen, kepsar i tweed, skjortor, undertröjor och tweedvästar.

Färg från Förr säljer också rakprodukter, tvålar och nytillverkade

skolplanscher. Tvålar av olika typer är vanliga inslag bland fler butiker, liksom skolplanscher. Förutom hos Färg Från Förr finns dessa hos Klassiska Byggvaror, Byggnadsvårdsbutiken AB och Ölands Byggnadsvård. Det sistnämnda företaget säljer även gamla planscher i original. Både de nytillverkade och de i original säljs för cirka 600 kr styck. Lillstugan i Vendel kombinerar byggnadsvård med antikt, kuriosa och inredning. Inredningsdetaljer är för övrigt något som ständigt återkommer. Husgeråd av olika typer, allt ifrån mjölsiktare till olika sopborstar av äldre slag, finns att tillgå tillsammans med emaljskyltar och flugfångare.

På Österby Byggnadsvård & Byggbutiks hemsida slås det fast att man "strävar efter en helhetskänsla som ska belysa hållbarhet, design, funktion och miljö" (www.osterby.nu). Ekahagens Byggnadsvård har en inriktning som liknar många andras, men detta är den enda butiken som säljer "läkande tjärprodukter" och "interiörprylar i lantlig stil" (<http://ekahagens-byggnadsvard.se>).

En annan vara som återkommer i flertalet webbutiker, bland annat hos C.H.A.B, Byggnadsvårdsbutiken AB, Falu Antik & Byggnadsvård, Gysinge Centrum för Byggnadsvård och Nacka Byggnadsvård är godis. Det saluförs som karameller eller "retrogodis" och vanligast är påsar med AKO-kolor. Andra återkommande inslag är tablettaskar med varierande smaker.

Av de webbutiker som genomförts efter udda variabler är Qvesarum Byggnadsvård ensam om att sälja kolonner, en i "vackert mörk mahogny" och en i gjutjärn: "Hantverksmässigt tillverkad i en ganska stram klassisk stil" (www.qvesarum.se).

**Ett axplock av våra egna
produkter:
störvästar, trycken,
hattar, draghandtag och
ventiltynghder.**

gyllenhaksbyggnadsva...

FÖLJ

35 gilla-markeringar

1 v

gyllenhaksbyggnadsvård Ett axplock av våra egna produkter: störvästar, trycken, hattar, draghandtag och ventiltynghder.

Logga in för att gilla eller kommentera.

...

Bild 7. Gyllenhaks egna produkter (foto: Gyllenhaks Byggnadsvård via Instagram)

SORTIMENTSFÖRÄNDRINGAR

Hos Byggfabriken speglas sortimentet i kundernas efterfrågan och av informanten beskrivs detta samspel som dynamiskt (Intervju Byggfabriken, s. 7). Informanten menar att det ändå finns en fast kärna i sortimentet som bygger på beprövade produkter som kunderna tycker om. Så här kommenterar informanten förändringar i sortimentet:

Det är lite så att om mycket kunder som efterfrågar en sak eller vi hittar något som vi tycker ska vara med så har vi möjligheten att liksom promota dom grejerna, så det finns ju inte färdigt det här ska vi ha, utan det kommer och går lite grann saker också. Och det liksom kanske lite det här med

att dom saker vi inte säljer så försvinner dom ganska snabbt, det finns en ganska bra genomströmning av produkter (ibid.).

I beskrivningen av Hus till Hus ovan nämns att företaget fick sluta hantera modernare material med lågprisgedjornas framväxt under tidigt 2000-tal:

Och vi hade ett mycket bredare sortiment dom första 7–8 åren kanske, innan ... Då fanns ju inte heller dom här lågprisföretagen, Bauhaus och ByggMax och allt vad dom heter för nånting ... det har ju gjort att vi successivt har släppt en ... en del utav ... eller, en hel del utav det här modernare materialet för vi har väldigt svårt att hantera det ekonomiskt eftersom vi är en verksamhet som är privatägd och självfinansierad, vi har ju inga stöttningar från nåt håll (Intervju Hus till Hus, s. 4).

Återbrukssortimentet hos Hus till Hus varierar alltid av naturliga skäl, även om varorna fortfarande måste köpas in och saluföras. Valen styrs av en magkänsla hos de inblandade, kombinerat med en analys av trender. Som nämndes ovan är Hus till Hus på väg att ställa om sin verksamhet mot att återigen köpa mer moderna material och prylar av olika slag.

Slöjd & Byggnadsvård har också genomgått en utveckling när det gäller sortimentet, vilket Ulrika Lindh kommenterar enligt följande:

Alltså när vi började så var det ju mest linoljefärg [...] och Falu rödfärg och lite tjära liksom. Det var väl dom första produkterna. Så vi har ju, nu har vi tusen artiklar ungefär i butiken så det har ju utvecklats jättemycket. Men det är ändå ungefär samma bas [...] vi har ju lagt till slöjden till Byggnadsvård Näs, som kom 2011 (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 8).

Hos Återbruket är skillnaderna relativt stora mot hur det var när de själva genomförde rivningar och kunde kontrollera införseln av material. Idag säljer man det som skänks och tyngre byggmaterial, såsom tegel och sten, har minskat i omfattning gentemot hur det var tidigare.

KUNDERNA

I det följande presenteras informanternas utsagor om vilka som är deras kunder och hur de hittar fram till butikerna.

Hur butiken hittas

Enligt informanterna på Byggfabriken finns det många olika sätt att hitta butikerna på. Det spontana svaret är: ”Jag tror att det är många som googlar” (Intervju Byggfabriken, s. 14), vilket utvecklas med: ”Det är många som söker något specifikt” (ibid.). Informanten menar att internet är en stor bidragande orsak till att många hittar Byggfabriken. Som tidigare nämnts arbetar man mycket med sociala medier och bloggar och hittar kunderna inte direkt till hemsidan vid googling, så är chansen stor att de hittar hemsidan via en blogg istället:

[S]öker du på något speciellt så är chansen att du hittar en, ja du vet såhär ja nu söker jag på ekologisk färg väggfärg och då hamnar du liksom, antingen så hamnar du direkt hos oss för vi är dom enda som har ekologisk väggfärg eller också så hamnar du liksom på nån som har bloggat om det här eftersom vi i många sammanhang lyfter fram det här liksom (ibid.).

Vidare anger informanterna att de tror att många hittar butiken via den nischade annonsering man gör i olika livsstilsmagasin. Det absolut vanligaste sättet som kunder nämner själva är att de har blivit tipsade av bekanta som besökt butiken tidigare.

Likheterna är stora med förhållandet hos Hus till Hus, där Valter Samuelsson snabbt svarar att kunder hittar dit via hörsägen och internet. Han förklarar:

Att det är nån som vart här och hittat nånting och sprider det till sina vänner och bekanta, men också att vi syns ganska, jag tror att vi syns ganska bra på nätet, jag vet inte det. Vi jobbar ju inte jättefokuserat på det och

det kanske vi skulle göra mer men det har inte vart det som har vart vårt största intresse. Det är nödvändigt att synas (Intervju Hus till Hus, s. 12).

Tidigare under intervjun har Valter Samuelsson berättat att en stor del, ungefär 20–25% av affärerna med kunder, sköts utan att dessa besöker butiken. Kommunikationen med denna grupp sker över nätet, med hjälp av bilder och telefonsamtal (ibid., s. 6). En kvalificerad gissning är att de inte behöver lägga så mycket arbete på sökoptimering på exempelvis Google, eftersom en sökning på ”byggnadsvård” tillsammans med ”kaminer” och/eller ”återbruk” sannolikt resulterar i att Hus till Hus kommer upp.

Då frågan ställs tills Ulrika Lindh på Slöjd & Byggnadsvård har hon möjlighet att ge en mer detaljerad bild av regionens invånare och deras kännedom av verksamheten än de andra aktörerna. Även kunskapen om Slöjd & Byggnadsvård sprids bäst genom tips från person till person. Vidare har en undersökning gjorts där frågan har ställts om mottagaren känner till Slöjd & Byggnadsvård eller ej. Här följer ett utdrag från intervjun.

UL: Vi har gjort sådana där kännedomsundersökningar i Västra Götaland och då har vi en kännedom på ungefär 20 % tydligen hos invånarna. Och det ska tydligen vara ganska bra.

RB: Det låter ganska bra.

UL: Ja, jag tycker det låter rätt dåligt!

RB: Tycker du det?

UL: Ja, bara Skrattar Men det ska tydligen vara ganska bra.

RB: Jag tänker hur många gånger man får förklara vad man själv håller på med ... Och om man utgår från en sån sak ...

UL: Ja, det är ju ingen som vet vad en byggnadsantikvarie gör!

RB: Nä! I och för sig så är det knappt att man vet det själv och det kan ju försvåra förklarandet tänker jag.

UL: Verkligen! Det var som din första fråga! Byggnadsvård vad är det ...

(Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 15).

På Återbruket ger Andreas Hadzikostas inget rakt svar på hur kunderna hittar dit. Han slår fast att de har många stamkunder, till och med en del äldre pensionärer som kommer dit och ”hänger” (Intervju Återbruket, s. 10). Själv är han förvånad över hur pass få människor som faktiskt känner till Återbruket trots att det funnits i ganska många år (ibid., s.12). Hadzikostas berättar att när han började på Återbruket för två år sedan så hade verksamheten inte ens en hemsida. Han tog själv på sig uppdraget att starta en Facebooksida som han menar växer sakta men säkert genom de uppdateringar som de försöker göra ett par gånger i veckan (numera finns även Instagram, men det är oklart om Hadzikostas är engagerad i detta). Andreas Hadzikostas menar att allt detta tar tid från huvuduppdraget. Tid som ingen riktigt verkar ha.

Olika kundtyper

Till Byggfabriken i Göteborg kommer ”den delen utav samhället som kanske är lite mer ekonomiskt stark” (Byggfabriken, s. 13). Som tidigare nämnt är det få kunder från hyreslägenheter i förorterna, informanten menar att ”de är ju liksom icke-existerande här” (ibid., s. 13). Med detta fastställt menar dock informanten att det går att göra ytterligare indelningar. Det kommer kunder som tycker det är kul att fixa hemma, som köper fotogenlampor för flera hundra för att de är snygga, men det kommer också kunder som åker från landet för att köpa lindrev för att täta sina fönster, ”Så att det är liksom allt, hela skalan liksom” (ibid., s. 5).

Eller dom som har ett genuint, när vi pratar om byggnadsvårdsintresset där, så det är liksom ofta så att det överbygger den ekonomiska förmågan, eller att man gör en prioritering och väljer att satsa på något som är kvalitet [...] hellre gör den bedömningen och så tar man nåt som kostar lite mer [...] man kan dela in flera kategorier i den här som olika undergrupper med liksom, det är dom som kommer in och bara köper lite knoppar för att dom tycker det är fint och för att dom tycker att dom liksom vill det och sen så är det dom som håller på med lägenhetsreovering eller såhär fixar sina lägenheter som då liksom kommer in och hellre gör det valet att

gå till än att gå till byggfirmor liksom när dom köper kakel, klinkers och färg [...] dom är ju mer kapitalstarka, vilket är ganska ... vilket tyvärr tycker jag är lite tråkigt för att det finns många stora kvaliteter liksom jag menar jag hade ju önskat att bostadsrättsinnehavarna i Kortedala hittade till oss med liksom (ibid., s. 13).

Valter Samuelsson väljer att dela in sina kunder i tre kategorier. Den bredaste typen av kund benämner han som byggnadsvårdskunderna. Utöver dessa finns rekvisita/retro-kunderna vilka han väljer att föra ihop. Den tredje kundtypen, och den som också är svårast att hantera enligt Valter, är de som vill köpa begagnat utan att det kostar någonting. Valter utvecklar:

Det är ju den svåraste gruppen att göra affärer med. Och det är en stor utmaning och hantera den delen. Att kunna sälja bra material som man samtidigt kan gå ut och få gratis nånstans och där vi lägger på våra hanteringskostnader med löner och lagerkostnader och så. Det är ju den jättesvåra biten (Intervju Hus till Hus, s. 12).

Hos Slöjd & Byggnadsvård är snittbesökaren ungefär 45 år gammal och ungefär 9 av 10 handlar till någon form av enskilt hus. Ulrika Lindh uppskattar att endast 10 % är lägenhetsinnehavare (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 14). Ungefär hälften av kunderna är inställda på att göra saker och ting själva, "dom vill ha ett recept på limfärg eller dom vill veta hur man pappspänner eller ja så" och Ulrika Lindh uppskattar en ganska jämn fördelning av dessa mellan dem som faktiskt är händiga och dem som väljer att göra själva av ekonomiska skäl (ibid., s. 13). Kundkretsen är trogen. Ulrika Lindh berättar:

När de är 35 så köper dom sitt första hus och så behöver dom göra alla dom här grejerna på huset liksom, så då kommer dom hit och frågar och handlar och så under en period av kanske fem år liksom, och sen så försvinner dom iväg. Och sen så kommer dom tillbaka tio år senare igen (ibid., s. 15).

En annan slags kund som börjat komma till Slöjd & Byggnadsvård är ”eko-hippien” (ibid.). Denna står i direkt relation till det utökade kursutbudet med bland annat husbygge med halmbalar och ”lerklining och lerputsning och sådant där” (ibid., s. 13). De är yngre än det övriga genomsnittet och ligger runt 25–40 år istället för 45. Ulrika Lindh menar att det säkert har med ekonomiska aspekter att göra, men framförallt handlar det om en filosofi där sunda material är viktiga. ”Så det är väldigt kul faktiskt. Att byggnadsvården har sunda material” (ibid.).

När vi under ett tidigare skede av intervjun talade om byggnadsbranschen i stort, trender och dess utveckling så framgick det att en av kundtyperna som ofta besöker Byggfabriken även besöker Slöjd & Byggnadsvård:

Vi har ju också dom kunderna som uppfattar byggnadsvård som en inredningsstil och det är klart att vi försöker ta hand om dom också, vi är ju liksom inte oartiga mot dom när dom kommer hit, men det är inte det som vi brinner för (ibid., s. 5).

Enligt Andreas Hadzikostas så är Återbrukets kundbas ”ett gränssnitt över Göteborg” (Intervju Återbruket, s. 9). Han utvecklar sedan och menar att väldigt många kunder bor i östra Göteborg och besöker butiken för att ”ha lite billiga grejer”, besökarna från Sisjön och Majorna å andra sidan ”ska ha lite schyssta inredningsdetaljer och gamla grejer” (ibid.). En möjlig enande kundkategori är den som skapas av Ernst Kirschsteiger, som enligt Andreas Hadzikostas har ett väldigt stort genomslag. När Ernst gör något ”fräckt” så ökar efterfrågan på just den produkten och han nämner en handdukshängare som tillverkades med någon form av trästege som exempel (ibid., s. 10).

Under intervjuerna har informanterna fått svara på frågan om det finns någon skillnad i antalet kvinnor respektive män som besöker verksamheterna, samt om det finns någon skillnad i köpmönster.

Till Byggfabriken kommer det uppskattningsvis lika många kvinnliga som manliga kunder. Slöjd & Byggnadsvård och Hus till Hus har fler

kvinnliga kunder än manliga, och på Återbruket råder motsatsen med en majoritet av manliga besökare.

Hos Byggfabriken och Hus till Hus upplever man att det finns en liten skillnad i köpmönster som kan sammanfattas med att kvinnor handlar mindre varor än män, som ofta handlar större saker. Återbrukets sortiment understryker detta eftersom de säljer varor med fokus på större byggmaterial. På Slöjd & Byggnadsvård, där kvinnorna också var i majoritet, märks ingen skillnad i köpmönster. Enligt Ulrika Lindh är kvinnor i heterorelationer drivande i tankesättet kring varsamhet och byggnadsvård, ”Det är dom som övertalar sina män till att tänka varsamt och ja, till att tänka byggnadsvård. Skulle jag vilja säga”, och hon slår slutligen fast att ”kvinnorna är våra främsta byggnadsvårdare” (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 14).

Byggnadsvårdsbutikens särart

Det finns givetvis också många likheter mellan byggnadsvårdsbranschens aktörer och den konventionella färg- och bygghandeln. Samtliga verksamheter säljer produkter som ska användas till underhåll och reparation av byggnader. Eftersom kunderna ofta är amatörer, ingår det också i detta att förmedla någon form av kunskap om hur materialet skall användas, och därigenom: hur byggnader bör hanteras. Men vad är det som byggnadsvårdsbranschen uppfattar som sin särart? Frågan ”Vad är den största skillnaden mellan er verksamhet och exempelvis en bygghandel eller konventionell färgbutik?” ställdes till samtliga informanter under intervjutillfällena.

På Byggfabriken var inte informanterna helt eniga om svaret utan dividerade med varandra. Informant 1 svarade först:

Jag tycker nog ... Det är en ganska svårt, för vi har ju den delen också, om du tittar liksom det rummet är ju en färgbutik i princip, så där, om man går in i det rummet så pratar man mer på det sättet som kanske sker också i en färgbutik ... Sen står man här och pratar med nån som vill riva ut all sin el så pratar man lite på ett annat sätt ... Så det är väl skillnaden att det

finns både och här egentligen ... Men är det där inne det gäller linoljefärg om man står och pratar så är det ingen skillnad från att jag står i en liten färgbutik och säljer samma färg egentligen (Intervju Byggfabriken, s. 6).

Härefter fyller informant 2 i följande:

Jag tror att det handlar om sortiment ... På nåt sätt så håller Byggfabriken, alltså varumärket, på att bli synonymt med god smak, lite trendkänslighet eh ... detaljkunskap som du kanske inte hittar i färghandel eller inte hittar i bygghandeln, utan det jobbet som vi gör här ... (ibid.)

Informant 1 replikerar och menar att ”det beror väldigt mycket på vilken färghandel du går till skulle jag säga ... för det har jag hittat på andra ställen också”, vilket informant 2 håller med om. Informant 2 utvecklar sin tanke:

För vi har liksom såhär det finns liksom sådär utvalt, det och det har vi här, vi har inte det ... Det är samma sak om du liksom går till en elfirma, då har du ju 43 000 olika ellösningar, här har vi en och den har vi liksom valt och den ... (ibid s. 7).

Innan samtalet avbryts av en kund hinner informant 2 få medhåll av informant 1 som slår fast: ”Vi har ju ett ganska litet utbud av typer av färger ... vi har ju liksom linoljefärg och väggfärg, kalkfärg” (ibid.).

Valter Samuelsson på Hus till Hus svarar utförligt:

Ja, det är ju att det här är ju mycket, mycket mera kunskapskrävande och kunderna förväntar sig ju att med vårt upplägg, och det kanske är vi som skämmer bort dom det vet jag inte, men det ligger väl lite grann i den här verksamhetstypens natur att man förväntar sig att få ganska mycket hjälp, mycket rådgivning och det är ju ganska vanligt att kunder kommer hit med önskemål [som] är helt irrelevanta och att kunden går härifrån antingen med nåt annat eller att man inte går härifrån med nånting för att vi avråder dom från att köpa ... (Intervju Hus till Hus, s. 6)

Som nämnts tidigare finns det en byggnadsvårdsidé om att ”byggnadens bästa” skall stå i fokus. Det är därmed mer eller mindre underförstått att Valter menar att de konventionella bygg- och färghandlarna kanske är mer fokuserade på att sälja produkten som sådan, utan att nödvändigtvis göra avvägningen huruvida den passar till byggnaden den ska användas till eller ej. Valter tillägger också:

[E]n stor skillnad är ju att vi har ju ett lager som vi bygger upp, det är ju ingenting som vi, vi kan ju inte ringa på nån som skickar oss några grejer och fylla upp i den där hyllan som börjar bli tom utan vi får ju liksom tänka ut själva ... (ibid.).

De speciella förutsättningarna på Slöjd & Byggnadsvård gör att verksamheten inte riktigt går att jämföra med vare sig byggnadsvårdsbranschens butiker eller konventionella färg- och byggbutiker. Ulrika Lindh poängterar detta och säger:

Ja, vi betraktar ju den här butiken som en museibutik. Så att vårt främsta mål är inte att sälja, utan vårt främsta mål är nog att liksom visa att det finns, att produkterna finns. Det är väl kanske det som är den stora skillnaden och vi har ju möjligheten då att ta in väldigt smala produkter utan att kanske riktigt behöva bry oss om försäljning och sådana saker (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 3).

På Återbruket är förutsättningarna, men också skillnaderna mot den konventionella bygghandeln, ganska lika dem som presenterades hos Hus till Hus.

Ja, den största skillnaden är ju att vi inte köper in nånting så man kan ju aldrig räkna med att vi har ... Man får ju ha lite tur när man ska komma hit ... Vi har ju många kunder som kommer hit varje dag för att se liksom vad som finns inne ... Så det är ju det som skiljer vårt sortiment varierar ju från dag till dag i stort sett (Intervju Återbruket, s. 7).

Återbruket skiljer sig från Hus till Hus eftersom man inte alls kan styra över utbudet själva. Det spelar alltså ingen roll om någonting är mycket efterfrågat: skänks det inte så kommer det inte heller att bli en del av deras sortiment.

ETABLERINGSKARTERING 1990–2016

Inom byggnadsvårdsfältet finns idag ett förhållandevis stort antal butiker som tillhandahåller både material och kunskap till framförallt privata kunder. Här presenteras en översiktlig kartering av dessa butiker och verksamheter i Sverige, med fokus på år för etablering, läge och inriktning.

Det finns idag ett sextiototal butiker som med termen ”byggnadsvård” marknadsför sig på internet. Av undersökningen att döma ägnar sig nära hälften av dessa (28 stycken) åt någon form av återbruk genom försäljning av begagnade tillbehör av olika slag. Av dessa butiker erbjuder hälften också någon form av webbshop (29 stycken).

I undersökningen har 49 av 58 butiker uppgivit etableringsåret på sina hemsidor. Med en uppdelning av etableringsåren i tioårsintervaller fördelar sig antalet enligt följande:

- 1990–1999: 13 stycken
- 2000–2009: 20 stycken
- 2010–2016: 16 stycken

Värt att notera är skillnaderna i etableringsår mellan olika områden i Sverige. Framväxten skedde tidigt i Västsverige och den stora tillväxten i södra Sverige skedde under första decenniet av 2000-talet. Framväxten i Stockholmsregionen ägde rum först under 2010-talet.

NÄTVERKEN

Svenska Byggnadsvårdsföreningen

Svenska Byggnadsvårdsföreningen bildades 1975 med ändamål att verka för byggnadsvårdens utveckling ”i människans och samhällets tjänst”. Föreningen ska bland annat ”verka för att byggnader och bebyggelsemiljöer från alla tider skyddas, vårdas och bevaras” och ”hålla kunskapen om äldre, beprövad byggnadsteknik levande”. Utöver dessa exempel har de även det uttalade målet att ”samarbeta med sammanslutningar och enskilda som har intresse för byggnadsvård och byggnadskultur”. Runt om i landet har föreningen länsombud som kan rådfrågas om byggnadsvårdsfrågor och som kan hjälpa till att förmedla specifika kontakter. (<http://byggnadsvard.se>).

På föreningens hemsida listas samarbetande byggnadsvårdsbutiker som ger medlemsrabatt på sitt sortiment. Merparten av de listade butikerna ingår i den kartering som legat till grund för denna rapport. Under fliken ”Byggnadsvårdsnätverk i Sverige” listas de nätverk som medlemmarna kan ha nytta av. Förutom de regionala företagsnätverken, som presenterats nedan, ingår även museer (däribland flera läns museer), men också mindre, till städer knutna, intresseföreningar samt den auktoriserande branschorganisationen FIBOR.

Svenska Byggnadsvårdsföreningens viktigaste roll i nätverksskapandet är att de på sin hemsida samlar alla aktörer på samma ställe. Deras internetprofil är väl etablerad och innehåller länkar till en lång rad butiker, nätverk och tjänster.

De regionala företagsnätverken

I presentationen av Slöjd & Byggnadsvård nämns att deras företagsnätverk är tänkt att omvandlas till en ideell förening, där verksamheten kommer att vara en medlem bland andra (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 11). Detta är en del i arbetet med att skapa ett regionalt byggnadsvårdsnätverk i Västra Götaland. Sådana regionala nätverk finns i dagsläget på Gotland, i Skåne, Småland, Västmanland, Värmland (2003), Gävleborg (2011), Jämt-

land (2011), Dalarna (2013), Närke (2013), Sörmland (2013), Västerbotten (2013), Södermanland (2014) och Östergötland (2014). Vissa vänder sig direkt till kunder som letar efter en speciell kompetens, andra fungerar som en samlingspunkt mer eller mindre enbart för medlemsföretagen själva.

Den 9 april 2016 hölls ett möte där skapandet av en riksförening för de regionala nätverken diskuterades. Det blivande nätverkets namn är Byggnadsvårdsföretagen. Slöjd & Byggnadsvårds engagemang och ingång till nätverken är speciell eftersom de redan har skapat grunderna för att bygga ett regionalt nätverk. Det finns dock många gemensamma nämnare med hur övriga nätverk kom att växa fram. En sådan gemensam nämnare är Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet.

Hantverkslaboratoriet är ett nationellt centrum för kulturmiljövårdens hantverk, som drivs i samarbete med hantverksföretag, branschorganisationer och andra institutioner (<http://craftlab.gu.se>). Det startade år 2008 som ett samarbete mellan Göteborgs universitet och Riksantikvarieämbetet. Grundtanken är att ”utveckla samverkan mellan kulturarvssektorn och akademisk forskning med avseende på hantverkskunskap och hantverksproduktion” (ibid.).

Under slutet av 2010 till början av 2011 höll Hantverkslaboratoriet i en rad dialogseminarier tillsammans med hantverkare, byggmästare, antikvarier med flera för att diskutera intresset för att skapa företagsnätverk för byggnadsvård i de regioner där de inte redan fanns. Vid denna tidpunkt fanns det fungerande nätverk i Skåne, Småland, Värmland, Västmanland och på Gotland (ibid.). Vissa av dessa nätverk vänder sig direkt till kunder som letar efter en speciell kompetens, andra fungerar som en samlingspunkt mer eller mindre enbart för medlemsföretagen själva. Se bilaga 1 för lista över de regionala nätverken.

Samarbete och samverkan

Det utåtriktade nätverksarbetet som bedrivs av Slöjd & Byggnadsvård är en central del i verksamheten, som också är kopplad till det regionala uppdrag man har att arbeta utifrån. Dessutom har man en drivande roll i bildandet av det regionala företagsnätverket och man arbetar med hant-

verkarregistret och deltar i kontaktnätet Hållbara hem. Därutöver är Slöjd & Byggnadsvård också aktiva i mer inofficiella nätverk, vilka delvis är relaterade till den organisation som verksamheten tillhör. Ulrika Lindh menar att det i detta finns ”ett före och ett efter” Västarvets bildande med avseende på hur man kan nyttja kompetenser i detta professionella nätverk (Intervju Slöjd & Byggnadsvård, s. 2).

[D]å kom vi ju in i ett mycket större sammanhang när vi har alla våra antikvariekollegor runtom på dom andra museerna och så vidare, och det gör ju att man får ett väldigt bra nätverk. [...] Så kan vi det inte själva så har vi ju ganska bra bollplank. Och sen så har vi ju, tycker jag också, bra nätverk i till exempel ämnesgruppen som finns här i Västra Götaland. Det är ju länsstyrelsen, länsmuseumerna träffar länsstyrelsen två gånger om året och där har vi ju nu också de senaste åren börjat bjudit in kommun-antikvarier. Så då får man också det nätverket. För dom som jobbar ute i kommunerna ställs ju inför många vardagliga problem liksom så det är intressant att kunna ha en diskussion med dom (ibid., s. 3).

Detta nätverksarbete kan beskrivas som en motpol till Återbrukets verksamhet. På frågan om man skulle ha nytta av någon slags nätverk blir svaret således ganska kort. Informanten Andreas Hadzikostas beskriver verksamheten som helt rak i bemärkelsen att deras uppdrag enbart är att rädda material från att brännas och att sedan sälja det vidare. Verksamheten är idag enkelriktad, man säljer varor, men Hadzikostas menar att på sikt så är tanken att andra förvaltningar inom kommunen kommer att handla tillbaka material från Återbruket. (Intervju Återbruket, s. 6).

Byggfabriken bedriver en verksamhet som på en nivå liknar Återbruket: varorna skall säljas till kunder. Men nätverksfrågan är ändå mer aktuell här. Informanterna tvekar dock kring svaret på frågan om nätverk och samverkan. En typ av samverkan, som hade nämnts tidigare och i förfarten, är det som skulle kunna kallas det altruistiska nätverket. Det är ett nätverk som mobiliseras när antikvarieidentiteten hos de anställda leder till att en kund kan skickas vidare åt ett annat håll: det vill säga verka för att

kunden ska hitta den bästa lösningen på sitt problem, hellre än att kunden får den näst bästa lösningen hos Byggfabriken. Informanten menar att den antikvarieidentitet de anställda har kan sträcka sig utanför Byggfabriken och höra hemma i det vidare nätverket av antikvarier på andra arbetsplatser, som en form av egna professionsnätverk (Intervju Byggfabriken, s. 2). Det handlar här om ett informellt nätverk baserat på professionell identitet och kunskap, men inte om formella nätverk eller organiserade samarbeten.

Hus till Hus har en annan roll som tydligare är relaterad till mer formaliserade nätverk. Hus till Hus grundades, som tidigare nämnt, parallellt med flera liknande verksamheter runtom i landet. Tillsammans bildade de den webbaserade återbruksportalen Bygg Igen, som var tänkt att fungera ackumulativt så att alla som bidrog skulle kunna visa upp sina produkter på webben. Kunderna erbjöds på så vis sökträffar från ett stort, landsomfattande utbud av återbrukade byggvaror. Enligt Valter Samuelsson har Hus till Hus, utöver nätverket Bygg Igen, ett stort aktivt lösare nätverk.

Det finns ju både konsulter och hantverkare och fastighetsägare då som vi har samarbete med, mer eller mindre lösligt så, inga sådana där djupare samarbeten men vi har ett ganska stort nätverk med såna som gillar oss och som vi kan ha ett samarbete med där vi förser dom med material. Christer Harling [tidigare fastighetsägare i Göteborg] är ju en typisk sådan som har varit kund här i alla år och det finns små lokala byggare här och andra som har hållit på med byggnadsvårdsinriktning. En del som har gått på Dacapo [www.conservation.gu.se/om-institutionen/institutionen_for_kulturvard_i_mariestad] till exempel som ägnar sig åt byggnadsvård (Intervju Hus till Hus, s. 6).

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

OPUBLICERADE KÄLLOR.

Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, projektarkiv

Intervjuer:

Byggfabriken 2016-02-24.

Hus till Hus 2016-02-25.

Slöjd & Byggnadsvård 2016-03-11.

Återbruket 2016-02-22.

Email-korrespondens:

Ulrika Lindh 2016-04-04.

PUBLICERADE KÄLLOR.

BEVIS – Byggnadsvård i Skåne (besökt 2016-04-13) www.bevis.nu.

Byggfabriken (besökt 2016-04-04) <http://www.byggfabriken.com>.

Byggfabriken Facebook (besökt 2016-04-04) https://www.facebook.com/Byggfabriken/info/?tab=page_info.

Byggnadsvård i Närke (besökt 2016-04-13) www.bvnerike.se.

Byggnadsvård i Sörmland (besökt 2016-04-13) www.byggnadsvardisormland.se.

Byggnadsvård i Västmanland (besökt 2016-04-13) www.byggnadsvardvastmanland.se.

Byggnadsvård Qvarnarp (Besökt 2016-04-13) www.byggnadsvardqvarnarp.se.

Båt & Byggnadsvård i Roslagen (Besökt 2016-04-13) <http://www.bbviroslagen.se>.

Ekahagens Byggnadsvård (Besökt 2016-04-06) <http://ekahagensbyggnadsvard.se>.

Erika Åberg Lantlivsblogg (besökt 2016-04-04) <http://www.lantliv.com/category/bloggar/erika-aberg/>.

Eskestuna Kulturbeslag AB (besökt 2016-04-13) http://www.kulturbeslag.nu/sc.php?meny_id=7&tid=1.

Gyllenhaks Byggnadsvård (besökt 2016-04-04) http://www.gyllenhak.com/webbutik/index.php?main_page=page&id=2.

Fröst, P. (red) (1995) Handbok för återvinnare – om återvinning och återbruk av byggnadsmaterial. Rapport TABK, 99-1578979-3 ; 3032, Lund.

Göteborgs-Posten 2006-02-20 ”Återbruket för lönsamt – tvingas sluta riva hus”, Skoog, G., (besökt 2016-04-04) <http://www.gp.se/bostad/1.19897-aterbruket-for-lonsamt-tvingas-sluta-riva-hus?m=print>.

Göteborgs Stad.

Avfall i fysisk planering – Med fokus på översiktsplanering (PDF) (besökt 2016-04-04) <http://goteborg.se/wps/wcm/connect/d6a47ffc-94ab-4414-8013-6257b2cc47bc/Avfall+i+fysisk+planering.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=d6a47ffc-94ab-4414-8013-6257b2cc47bc>.

Föreskrifter för avfallshantering i Göteborg (PDF) (besökt 2016-04-04). <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/d694doa3-502c-4ffe-b8ca-561e60761e75/F%C3%B6reskrifter%2Bf%C3%B6r%2Bavfallshantering%2Bi%2BG%C3%B6teborg.%2BG%C3%A4ller%2Bfr%C3%A5n%2Bdec%2B2011.pdf?MOD=AJPERES>.

Bra avfallshantering i verksamheter – med inbyggt kretsloppstänkande (PDF) (besökt 2016-04-04). https://goteborg.se/wps/wcm/connect/312dec3f-1dac-4026-8c27-11616f2e2491/Verksamheter+avfall_131007_webb.pdf?MOD=AJPERES.

Hantverkslaboratoriet (besökt 2016-04-13) <http://craftlab.gu.se/natverk/foretagsnatverkinom-byggnadsvarden>.

Hantverksregistret, Slöjd & Byggnadsvård (besökt 2016-04-04) <http://slojdochbyggnadsvard.se/hantverksregistret>.

Qvesarum Byggnadsvård (besökt 2016-04-06) <http://www.qvesarum.se/sv/kolonner/>.

Renova (besökt 2016-04-04) <http://www.renova.se/foretag-verksamheter/branscher/bygg-och-anlaggning/>.

Slöjd & Byggnadsvård (besökt 2016-04-04) <http://slojdochbyggnadsvard.se/sv/Vastarvet/Verksamheter/Slojd-o-Byggnadsvard/>.

Svenska Byggnadsvårdsföreningen (besökt 2016-03-18) <http://byggnadsvard.se>.

Sveriges Radio, 2006-02-12 "Återbruket får kritik av revisorer" (besökt 2016-04-04) <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=104&artikel=794331>.

Västarvet (besökt 2016-11-01) <http://www.vastarvet.se/undersida-1/>.

Österby Byggnadsvård & Byggbutik (besökt 2016-04-06) <http://www.osterby.nu/byggnadsvard.html>.

BILDFÖRTECKNING.

Bild 1–2: foto av Byggfabriken via Instagram. <https://www.instagram.com/byggfabriken/>.

Bild 3–4: foto av Hus till Hus via Instagram. <https://www.instagram.com/hustillhus/>.

Bild 5–6: foto av Återbruket via Instagram. <https://www.instagram.com/aterbruketalelyckan/>.

Bild 7: foto av Gyllenhaks Byggnadsvård via Instagram. <https://www.instagram.com/gyllenhaksbyggnadsvard/>.

BILAGA

Regionala byggnadsvårdsnätverk.

Översiktlig presentation av merparten av de regionala byggnadsvårdsnätverken. Urvalet är baserat på huruvida de har en hemsida. Under nätverkens namn anges ifall någon byggnadsvårdsbutik är kopplad till nätverket ifråga.

Skåne – Byggnadsvård i Skåne – BEVIS. ”BEVIS är ett nätverk av hantverkare, arkitekter, antikvarier m.fl. som arbetar med byggnadsvård i Skåne” (www.bevis.nu). Av de listade byggnadsvårdsbutikerna är Folkes Bygg & Byggnadsvård och Ottossons Färgmakeri AB medlemmar.

Småland – Byggnadsvård Qvarnarp. ”Byggnadsvård Qvarnarp är en ekonomisk förening bestående av hantverkare, konsulter (ingenjörer, arkitekter, antikvarier) och material- och detaljleverantörer verksamma inom byggnadsvård i Småland” (www.byggnadsvardqvarnarp.se). Av de listade byggnadsvårdsbutikerna är Qvarnarps Byggnadsvårdsbutik och Wederslöf Byggnadsvård AB medlemmar.

Värmland – Byggnadsvård i Värmland. ”Byggnadsvård Värmland är en ideell förening vars syfte är att fungera som ett nätverk för att stärka kompetensen och kunskapen om traditionella material och tekniker. På det viset vill vi skapa förutsättningar för ett gott förvaltande av vårt byggda kulturarv” (www.byggnadsvardvarmland.se).

Västmanland – Byggnadsvård i Västmanland. ”Är navet i ett kunskapsnätverk av hantverkare, materialleverantörer och konsulter” (www.byggnadsvardvastmanland.se). Av de listade byggnadsvårdsbutikerna är Byggnadsvårdsbutiken AB medlemmar.

Gotland – Byggnadsvård på Gotland. ”Nätverket för byggnadsvård på Gotland är en ideell förening bestående av företag och organisationer med intresse och kunskap inom restaurering och traditionellt byggande. Vi har bred erfarenhet och väldokumenterade kunskaper om traditionella byggnadsmaterial inom restaurering” (www.byggnadsvardgotland.nu). Av de listade byggnadsvårdsbutikerna är C.H.A.B.-medlemmar.

Sörmland – Byggnadsvård i Sörmland. Föreningens ändamål är att främja samverkan mellan byggnadsvårdsföretag med säte eller verksamhet i Södermanlands län, t.ex. bygg- och hantverksföretag, arkitekter, konsulter och materialproducenter m.m. Föreningens syften är att främja kompetensutveckling hos medlemsföretagen samt främja kunskapsutbyte mellan dessa genom utbildning, diskussion och utbyte med andra aktörer verksamma inom byggnadsvårdsområdet i Sverige. Föreningen skall

även verka för att främja gemensam marknadsföring (www.byggnadsvardisormland.se). Föreningen höll sitt första möte 2013 på initiativ från Hantverkslaboratoriet.

Närke – Byggnadsvård i Närke. Föreningen som bildades 2013 ska: "Genom sin verksamhet arbeta för att kunskap och tradition inom traditionellt byggnadshantverk hålls levande och utvecklas, verka för att öka medlemmarnas och regionens kompetens kring byggnadskultur, byggnadsvård och andra närliggande områden; genom att anordna utbildningar, seminarier och föreläsningar. Erbjuder sina kunskaper och delar av sin verksamhet till olika målgrupper, genom sin verksamhet öka efterfrågan på god byggnadsvård. Verka för ett geografiskt utbyte i byggnadsvårdsfrågor" (www.bvnerike.se). Av de listade byggnadsvårdsbutikerna är Ovolin AB medlemmar.

Gävleborg – Byggnadsvård i Gävleborg. Vi består av en grupp företag som tillsammans erbjuder bred hantverkskompetens inom en rad områden som rör vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Nätverket har även antikvarie- och arkitektkompetens för att utreda och beskriva "din byggnads kulturhistoriska värden, samt hjälpa dig att planera restaureringsarbeten och varsam anpassning av äldre hus till moderna krav". (www.byggnadsvardgavleborg.se)

Jämtland, Härjedalen och Västernorrland – Byggnadsvård Mitt. "Här finner du företag som erbjuder en bred kompetens inom en rad områden som rör arbete kring vård av kulturhistoriska och värdefulla byggnader. Nätverket har även antikvarie- och arkitektkompetens för att utreda och beskriva din byggnads kulturhistoriska värden, samt hjälpa dig att planera restaureringsarbeten och varsam anpassning av äldre hus till moderna krav" (www.byggnadsvrdmitt.se).